

Balkan Paktı Oluşum Sürecinde Arnavutluk Dış Politikası Ve Türkiye İle İlişkileri (1930-1934)

Albanian Foreign Policy in the Formation of the Balkan Pact and Relationships with Turkey (1930-1934)

Ercan HAYTOĞLU*

Özet

Osmanlı Devleti döneminde yüzyıllarca birlikte yaşamış iki halk, Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinde 1912'de Arnavutluk'un bağımsızlığı ile ayrılmıştır. Arnavutluk – Türkiye ilişkileri 1912-1920 arasında Türk-Arnavut halkları arasında dostluk çizgisinde kalmış, ancak diplomatik ilişkiler Balkan, I. Dünya ve İstiklal Savaşları nedeniyle gelişmemiştir.

1920'den itibaren başlayan diplomatik ilişkiler 1925'te Arnavutluk'ta Cumhuriyet ilanı ile gelişmeye başlamıştır. Türkiye ile Arnavutluk ilişkileri 1928'de Ahmet Zogu¹'nin 1 Eylül 1928'de krallığını ilan etmesiyle bozulmuştur.

Balkanları savaştan uzak barış içinde tutmak için oluşturulmak istenen Balkan Paktı'na başlangıçtan itibaren Arnavutluk'ta ilgi göstermiştir. Bu ilgi Türkiye - Arnavutluk ilişkilerinin iyileşmesinde etkili olmuştur. Balkan konferanslarına katılan Arnavutluk özellikle İtalya ile gelişen ilişkileri ve özellikle Yugoslavya ile azınlık sorunu nedeniyle Dördüncü Balkan Konferansında olumlu tutumunu değişirmiştir. Arnavutluk, Balkan ülkelerinin işbirliği yönündeki olumlu yaklaşımına rağmen, Bulgaristan ile birlikte hareket ederek olumsuz tutumunu sürdürmüştür.

Arnavutluk'un giderek İtalya'ya yaklaşması ve Kral'ın oğlunun Osmanlı hanedan üyesi ile evlilik gerçeleştirilmesi gibi nedenlerden Türk-Arnavut ilişkilerinin yeniden kopmasına yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Arnavutluk, Türkiye, Atatürk, Dış politika, Atatürk, Balkan Paktı, Ahmet Zogu.*

Abstract

Two communities that lived together for ages in the Ottoman Period separated in 1912 with the independence of Albania, during the disintegration period of the Ottoman Empire. Turkish-Albanian relations remained friendly from 1912 to 1920; however, diplomatic relations could not develop due to the Balkan wars, the First World War and the Turkish Independence war.

Diplomatic relations, which started in 1920, grew in 1925 as the republic was founded in Albania. In 1928 Turkish-Albanian relations deteriorated as Ahmet Zogu declared himself king on 1 September 1928.

The Balkan Pact aimed to prevent a Balkan war and maintain peace, and Albania showed interest from the beginning. This interest was effective for the amelioration of Turkish-Albanian relationship. However, Albania's participation in Balkan conference changed its positive attitude, especially due its developing relationship with Italy and its minority problem with Yugoslavia. Despite the Balkan countries' positive attitudes for cooperation, Albania acted together with Bulgaria and kept its negative attitude. Albania gradually became closer to Italy, and the son of the king married one of the members of the Ottoman dynasty, which led to Turkish-Albanian relations being cut once again.

Key Words: *Albania, Turkey, Atatürk, Foreign Policy, Atatürk, Balkan Pact, Ahmet Zogu.*

---

*Doç.Dr. ,Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Pamukkale/DENİZLİ, ehayt@pau.edu.tr

**Bu çalışma PAÜ BAP Komisyonunun 2015KKP005 numaralı kongre destek projesi ile desteklenmiştir.

¹ Arnavutluk kralının adı belgelerde Zog, Zogu ve Zogu şeklinde yer almaktadır. Biz çalışmamızda Zogu'yu kullanmayı tercih ettik.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası, milli çıkarlar ve güvenlik politikalarına uygun olarak gerçekçilik, barış ve bağımsızlık esasları üzerine kurulmuştur. Mustafa Kemal (Atatürk) döneminde şekillenen dış politika, önemli ölçüde Atatürk sonrası dönemde de devam etmiştir. Atatürk'ün dış politika esasları Balkan ülkeleri ile ilgili politikalarında da etkili olmuştur. Avrupa'ya açılan coğrafyasının devamını oluşturan Balkan devletleri ile ilişkilerini geliştirmek için var olan sorunların aşılmasına ve barış temelli diplomatik ilişkilerin sürdürülmesine yönelik özel bir çaba gösterilmiştir. Bu yönde atılan adımlar Balkan devletleri ile geçmişte yaşananların politik yaklaşımların gölgesinden sıyrılarak, gelişmiş ikili ilişkiler kurma yönünde şekillenmeye başlamıştır².

Arnavutlar, 1908'de başlattıkları bağımsızlık mücadeleleri Mayıs 1912'de başlayan Arnavutluk isyanı ile Arnavutların bulunduğu coğrafyanın tamamına yaymışlardır. Osmanlı Devleti'nin isyanın bastırılması yönünde aldığı tedbirler yetersiz kalınca Arnavutlar 28 Kasım 1912'de bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Balkan savaşları ile Arnavutluk – Türkiye arasındaki coğrafi bağın kopması ile 1912-1920 yılları arasında diplomasi ve dostluk ilişkileri kesintiye uğramıştır. Bu yıllar hem Arnavutluk, hem de Osmanlı Devleti için kendi iç ve dış sorunlar ile boğuştuğu zor yıllar olmuştur.

I. Dünya Savaşı sonrası oluşan yenedünya düzeninde Türkiye için Balkan Devletleri stratejik önem kazanırken, Türkiye'de Balkan devletleri için stratejik önem kazanmıştır. Diplomatik ilişkiler TBMM ile İtalyan emperyalizmine ve Sırp müdahalecilerine karşı mücadelesini sürdüren Arnavutlar arasında³ ilk kez 1920'de gerçekleşmiştir. Selahattin Saip Bey'in Arnavutluk'a gitmesi önemli gelişmeler için somut bir adım olmuştur⁴. Diplomatik ilişki, Arnavutluk'un temennisi ve Türkiye'nin daveti ile gerçekleşmiştir. Arnavutluk demokrasi yolunda ilerleme kararlılığında iken, Sırlar ve İtalyanlar Arnavutluk üzerinde baskıcı politikalarını hiç eksik etmemişlerdir⁵. Türkiye 1921'de Arnavutluk Cumhuriyeti'ni resmen tanımıştır⁶. Arnavutluk halkının Türkiye ile yakın ilişkiler kurulması yönündeki baskısına rağmen iki ülke arasında ilişkiler istenen şekilde gelişmemiştir.

Milli Mücadele sonrası Türkiye'de gerçekleşen inkılaplar iki ülke ilişkilerinin yeni bir döneme girmesinde etkili olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ile Ahmet Zogu'nun başbakan olduğu dönemde başlayan yakınlaşma, 15 Aralık 1923'te imzalanan anlaşmalar ile perçinlenmiştir. Arnavutluk'ta 21 Ocak 1925'te Cumhuriyet ilan edilmiş, Ahmet Zogu, 1 Şubat 1925'te Cumhurbaşkanı seçilmiş, Cumhuriyetin ilanı 1926'da Türkiye'nin Tiran

² Barış Ertem, (2010) "Mustafa Kemal'in Balkan Politikası ve Mustafa Kemal Dönemi'nde Türkiye Balkan Devletleri İlişkileri", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:21, Temmuz-Ağustos-Eylül, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, s.1-2. <http://www.akademikbakis.org/eskisite/21/12.pdf> (Erişim tarihi: 20 Ocak 2015)

³ Gazmend Shpuza, (1990) Atatürk ve Arnavutluk-Türkiye İlişkileri, *Atatürk Yolu*, Cilt:2, Sayı:6 s.335, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ankuayd/issue/view/5000000364> (Erişim tarihi: 5 Ocak 2015)

⁴ Selma Yel – Halil Özcan, Mustafa Kemal'in Selahattin Saip Bey'i Arnavutluk'ta Görevlendirmesinin Sebep ve Sonuçları (1920-1923), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı:70, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-70/mustafa-kemalin-selahattin-saip-beyi-arnavutlukta-gorevlendirmesinin-sebep-ve-sonuclari-1920-1923> (Erişim Tarihi, 24 Nisan 2015)

⁵ Anıla Polat, (2005) Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulduğu Yıllarda Arnavutluk Cumhuriyeti ile İlişkileri (1920-1938), *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı:33, s.1. <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/766/756> (Erişim Tarihi: (5 Ocak 2015)

⁶ Shkoza'nın Arnavutluk'a dönmeden önce Mustafa Kemal Paşa ile yazışmalar yapması ve Arnavutluk'a döndükten sonra Savunma Bakanı olması ve ordunun yönetiminde etkin bir konuma yükselmesi tesadüf olmasa gerektir. Polat, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulduğu Yıllarda Arnavutluk...*, s.2.

elçiliğini açması ile sonuçlanmıştır. Elçilik görevine Tahir Lütfi Bey (Tokay) atanmış⁷ ise de diplomatik ilişkiler iki ülke arasında beklenen düzeyde gelişmemiştir⁸.

Arnavutluk dış politikasında denge unsuru olarak İtalya'yı gören Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu'nun 1 Eylül 1928'de Monarşi rejimine geçerek kendisini "Kral" ilan etmesi, Türkiye ile diplomatik ilişkileri gererek kopma noktasına getirmiştir⁹. Cumhuriyet konusunda hassas olan Atatürk, cumhuriyet rejiminden ayrılarak krallığa dönüşen Ahmet Zogu yönetimine kararlı bir tepki göstererek tanımamıştır. Bu durum iki ülke ilişkileri adeta soğuk savaş dönemine girmesine neden olmuştur.

Türkiye somut tepkisini 3 Ekim 1928'de Tiran elçisi Tahir Lütfi Bey'i geri çekerek göstermiş¹⁰ ve Türkiye Arnavutluk'taki diplomatik temsilini maslahatgüzarlık seviyesine indirmiştir¹¹. Türkiye'nin bu tutumuna Ahmet Zogu'nun cevabı, Arnavutluk'un Ankara büyükelçisini geri çekmek ve İstanbul konsolosluğunu kapatmak olmuştur¹².

Savaş sonrası 1928 Briand-Kellog Paktının imzalanmasına kadar devam eden süreçte, silahsızlanma ve barışın sürekli kılınması için uluslararası işbirliği ön planda tutulmuş ise de 1929 Dünya ekonomik krizi ile uluslararası ilişkiler yeni bir döneme girmiştir. İtalya'da Faşizmin, Almanya'da Nazizmin yükselişi ve Japonya'nın 1931'de Mançurya'yı işgali silahsızlanma ve devamlı barış ümitlerinin zayıflamasına yol açmıştır.

Bu gelişmeler Ortadoğu ve Balkanlar arasında bir köprü olan Türkiye ile Faşizm'in etki ve rüzgarlarından kendisini kurtaramayan Arnavutluk için yeni bir döneme gelindiğini göstermiştir. İtalyan Hükümeti'nin Türkiye üzerinde Ahmet Zogu'nun krallığını tanınması için baskı uyguladığı¹³ ve iki ülke arasında ilişkilerin kopma noktasına geldiği bir zamanda Atatürk devreye girmiştir. Balkanlarda bir barış paktı oluşturulması amacıyla ilişkilerin yeniden normalleşmesi yolunda bir adım daha atmıştır.

Balkan Paktı Oluşumunda Türkiye-Arnavutluk İlişkileri

Avrupa Devletlerinin savaş sonrası güvenlik kaygılarına bağlı olarak gerçekleşen Locorno ve Küçük Antant gibi yakınlaşmalar, Balkan devletlerinin de kendi güvenlik kaygıları ile gruplaşmalarını tetiklemiştir. Türkiye Balkan ülkelerinin aralarındaki işbirliğini geliştirme kararlılığını, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin etkilerinin devam ettiği bir süreçte göstermiştir. Balkan Paktı oluşması yönünde ilk adım Bükreş'teki Türk Büyükelçiliğinde görev yapan Ragıp Baydur'un 1926'da Romanya Dışişleri Bakanı Duca'ya altı Balkan devletinin bir araya gelmesiyle Balkan Paktı oluşturması önerisi yapmasıyla atılmıştır. Bu adımdan bir yıl sonra Türkiye Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras "Balkanlar Balkan halklarına aittir" sloganı ile Balkan Paktı hedeflerini ikinci kez dile getirmiştir¹⁴. Mussolini'nin ekonomik kriz bahanesi ile Balkanlarda yayılcı politika izlemesi Balkan ülkeleri üzerinde rahatsızlık yaratmıştır¹⁵.

⁷ Bilal N. Şimşir, (2001) *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (Büyükelçilik Anıları (1985-1988))*, ASAM Yayınları Ankara, s.18.

⁸ Shpuza, "Atatürk ve Arnavutluk-Türkiye İlişkileri", s.338.

⁹ Ertem, "Mustafa Kemal'in Balkan Politikası...", s.3-4.

¹⁰ Ertem, a.g.e., s.3.

¹¹ Halil Özcan, (2011) *Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1920-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s.215.

¹² Ertem, "Mustafa Kemal'in Balkan Politikası...", s.3-4, Polat, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulduğu Yıllarda Arnavutluk...", s.5.

¹³ Shpuza, "Atatürk ve Arnavutluk-Türkiye İlişkileri", s.342.

¹⁴ Ertem, "Mustafa Kemal'in Balkan Politikası...", s.4.

¹⁵ Sabri Balkaya, (2004) Basınımıza Yansıdığı Şekliyle Balkan Antantı Sürecinde Türkiye ve Bulgaristan, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı:60, Cilt:XX, Kasım,

Türkiye'nin Balkan Paktı için girişim başlatmasında, revizyonist devletlerin Avrupa ve Balkanlarda yarattığı güvenlik tehlikesi etkili olmuştur. Bu pakt ile Balkan devletlerinin birbirleriyle çekişmelere son vererek birbirleriyle yakınlaşmaları, Balkan milletlerinin birbirleriyle kaynaşmaları amaçlanmıştır. Atatürk süreci; "*Efendiler, unutmayalım ki Balkan milletlerinin ataları birbirlerinin hısımları idiler... Biz Balkan Birliğini tarihi tekamülün tabii bir neticesi gibi kabul etmeliyiz*"¹⁶ sözleriyle desteklemiştir¹⁷. Balkan ülkelerinin sınırlarının karşılıklı garanti altına alınması yönündeki bu ilk çabalar sonuçsuz kalmıştır. Türkiye'nin çabası ancak 1928'de Venizelos'un Balkanlarda işbirliğine olumlu bakmasıyla somutlaşma yoluna girmiştir.

Avrupa devletleri arasında rekabetin artması, silahsızlanmanın mümkün olmaması ve barışın sürekliliğine yönelik inancın yavaş yavaş kaybolması, Balkan birliği düşüncesinin kuvvetlenmesine yol açmıştır¹⁸. Balkan ülkeleri arasında birliğin oluşmasına yönelik sonuç veren teorik beklenti Cenevre'de toplanan Milletlerarası Barış Bürosu'nca gerçekleştirilmiştir. Büro tarafından Balkan Birliği kurulmasına yönelik öneri, Atina'da 6-10 Ekim 1929'da düzenlenen Evrensel Barış Kongresi'nde Yunanistan eski başbakanı M. Papanastasiou'ya yapılmıştır¹⁹. Balkan birliğinde yer alacak devletlerin birbirlerinin hakimiyetlerini sınırlandırmayacağı ve Balkan devletlerinin birbirlerine karşı saldırıda bulunmayacakları bir paktı gerçekleştirilmeleri hedeflenmiştir²⁰. Bu amaçla Balkan devletleri arasında resmi olmayan bir konferans toplanmasına karar verilmiştir. Bu karar Balkan Paktı'na giden yolda dört konferanstan ilkinin gerçekleştirilmesine zemin hazırlamıştır²¹. Bu gelişmenin yaşanmasında Türkiye – Yunanistan arasındaki sorunların büyük ölçüde çözüme kavuşturulması temel etken olmuştur.

Balkanlarda revizyonist devletlerin giderek agresifleşen tutumları nedeniyle sürekli barışın gerçekleşmesinin imkansız olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle Balkan ülkelerinin aralarındaki sorunları biran önce çözüme kavuşturarak barış ve güvenliğin temini için bir pakt oluşturmaları isabetli görülmüştür. Arnavutluk bu gelişmeleri önce içeride Genç Arnavut Teşkilatı ve Milli İttihad Partisi'nin İtalya aleyhinde başlattığı muhalefet ile sonrasında başta Türkiye olmak üzere diğer Balkan devletlerinin İtalya'ya karşı oluşturmaya çalıştıkları ittifak çabaları ile sentezlemiştir. İtalya, bu gelişmeleri yakından takip ettiği için İtalya-Arnavutluk arasındaki beş yıllık süresi bitmek üzere olan Tiran anlaşmasını yenilememek için harekete geçmiştir. İtalya'nın harekete geçmesine, Arnavutluk Balkan Konferansına katılma kararı ile karşılık verilmiştir. Ayrıca, bu kararda konferansta Yugoslavya ve Yunanistan'da yaşayan azınlık Arnavutların sorunlarını anlatmak düşüncesi de etkili rol oynamıştır²².

Birinci Balkan Konferansı'nda Arnavutluk Türkiye İlişkileri

Konferans, Atina'da 6-10 Ekim 1930'da Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk'un katılımıyla toplanmıştır. Altı devletin hükümet başkanları ve Milletler Cemiyeti adına onursal başkan La Fanten'den bir meclis oluşmuştur. Arnavutluk ve Türkiye heyetleri, konferans vesilesi ile Zogu'nun krallığını ilan sonrası ilk kez bir araya gelmişlerdir. Konferans süresince Arnavutluk ile Yugoslavya heyetleri,

---

<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-60/basinimize-yansidigi-sekliyle-balkan-antanti-surecinde-turkiye-ve-bulgaristan> (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2015)

¹⁶ Özcan, "*Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*", s.223.

¹⁷ Özcan, *a.g.e.*, s.226.

¹⁸ Ertem, "*Mustafa Kemal'in Balkan Politikası...*", s.5.

¹⁹ Ertem, *a.g.m.*, s.4.

²⁰ Özcan, "*Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*", s.227.

²¹ Ertem, "*Mustafa Kemal'in Balkan Politikası...*", s.4.

²² Özcan, "*Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*", s.228.

Arnavutluk-İtalya ilişkileri ve Yugoslavya'daki Arnavut azınlıklar konusunda sürekli karşı karşıya gelmişlerdir. Arnavutluk ile Yugoslavya heyetleri arasında sürekli tartişmalar yařanırken²³, Arnavutluk – Türkiye arasında yakınlık oluştuğu gözlemlenmiştir. Ancak bu olumlu yakınlama ilişkilerin tam olarak normalleşmesine yol açmamıştır.

Konferansta Balkan devletleri arasında siyasi, ekonomik, kùltürel işbirliği gerçekleştirilmesi için daimi teşkilat kurulması, Balkan devletleri dışışleri bakanlarının her yıl bir toplantı gerçekleştirmesi, “*Balkan Paktı*” oluşması için hazırlık yapılarak, sorunların çözümlünde savaş yolunun yasaklanarak, sorunların barış yolunda çözümlenmesi kararları alınmıřtır²⁴.

İkinci Balkan Konferansı'nda Arnavutluk Türkiye İlişkileri

Tiran Maslahatgüzarı Rüştü Bey'in Temmuz 1931'de merkeze alınması ile yerine Barselona Maslahatgüzarı Zeki Hakkı Bey getirilmiştir. Arnavutluk Dışışleri Bakanlığı'nın bu atamaya yönelik yaklaşımı, 24 Ağustos 1931'de ayrılan maslahatgüzarın Arnavutluk tarafından tanınmadığı için yeni maslahatgüzarında resmi sıfatı olmadığı için tanınmayacağı şeklinde olmuştur. Türkiye'nin tutumu, bu ve buna benzer yaklaşımlar devam etse de iki ÷lke arasındaki ilişkilerin tamamen kopmaması yönünde gelişmiştir. Maslahatgüzar, Arnavutluk'ta “*hiçbir yere davet edilmeden sadece bir gözlemci gibi*” bulunmak durumunda kalmıştır. Türkiye buna rağmen Tiran elçiliğini açık tutmak için çaba sarf etmiş, Arnavutluk'taki gelişmeleri doğrudan değerlendirme ve temelde Balkan birliğine Arnavutluk'u dahil etme ümidiyle hareket etmiřtir²⁵. Atatürk, Arnavutluk heyetinin II. Balkan Konferansına katılmasını Türkiye-Arnavutluk ilişkilerini düzeltilmek için fırsat olarak görmüştür.

Diplomatik ilişkiler bu durumda iken II. Balkan Konferansı aşamasına gelinmiştir. İkinci konferansa Arnavutluk'un katılıp-katılması Arnavutluk'ta tartişmalara neden olmuştur. Arnavutluk'taki muhalifler I. Konferansta Arnavut azınlıklar sorunu konusunda somut bir çözüml elde edilemediğini ve ikinci konferansın Arnavutluk'u tanımayan ve kendisinin toprak parçası sayan bir ÷lkede toplanması nedeniyle konferansa gidilmesinin doğru olmayacağı üzerinde durulmuştur. Ancak, Kral Zogu ilişkilerinin düzelmesi konusunda istekli olması sebebiyle, Arnavutluk heyetinin konferansa katılması, ancak Türkiye'nin krallık rejimini tanımadığı taktirde geri dönölmesi kararını vermiřtir²⁶. Katılma kararı arkasından belirlenen delege isimleri ile heyet başkanı Mehmet Konie Bey'in adı Konferans Umumi Katipliğine bildirilmiřtir²⁷.

Konferans için Yıldız Sarayı toplantı salonları hazırlanmış ve bir hafta öncesinden hazırlıklar tamamlanmıřtır²⁸. Mehmet Konica başkanlığında Bedri Ali, Doktor Kemal, Patirkert Fişta, Ziya, İhsan Libohuve, Suat ve Arslan beylerden oluşan Arnavutluk heyeti 17 Ekim 1931'de tren ile İstanbul'a gitmek için yola çıkmışlardır. Arnavutluk heyeti, Sirkeci istasyonu ile kalacakları Pera Palas'ta Türk-Arnavut ve Balkan Birliği bayrakları ile karřılanmıřtır²⁹.

Konferansın açılış toplantısı Dolmabahçe sarayında 20-26 Ekim 1931'de 200 temsilcinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Toplantıda Teşkilat, Siyasi Mukarenet, Hırsı Mukarenet, İktisadi Mukarenet, Sıhhat ve İçtimai Riyaset, Münakalat komisyonları

²³ Özcan, *a.g.e.*, s.228-229.

²⁴ Ertem, “*Mustafa Kemal'in Balkan Politikası...*”, s.4.

²⁵ Özcan, “*Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*”, s.216-217.

²⁶ Özcan, *a.g.e.*, s.230-231.

²⁷ *Son Posta*, 12 Teşrinievvel 1931, Sayı:437, S.1.

²⁸ *Son Posta*, 12 Teşrinievvel 1931, Sayı:437, S.1.

²⁹ Özcan, “*Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*”, s.230-231.

kurulmuştur. Hırsi Mukarenet Komisyonu başkanlığına Arnavutluk heyeti Başkanı Mehmet Konica, Teşkilat Komisyonu Başkanlığına Türkiye delegesi Hasan Bey, Mukarenet Komisyonu başkanlığına Arnavutluk delegesi M. Stefas, İktisadi Mukarenet Komisyonu Başkanlığına Yunan delegesi Papanastasya, Sıhhat ve İçtimai Siyaset Komisyonu Başkanlığına Sırp delegesi M. Yoniçve ve Münakalat Komisyonu başkanlığına da Bulgaristan delegesi M. Sakazof seçilmişlerdir. Bu komisyonlar haricinde ara komisyonlarda oluşturulmuştur³⁰.

Konferans Dolmabahçe Sarayı büyük salonunda Başvekil İsmet Paşa'nın açılış konuşmasıyla başlamıştır. Türkiye delegesi Hasan Bey ve diğer ülkelerin heyet başkanları da birer konuşma yapmışlardır. Konuşmalar arkasından Başkanlık divanı seçimi yapılmış ve diğer toplantılar için Yıldız Sarayına geçilmiştir. Yıldız Sarayı'nda yapılan toplantılarda Balkan devletlerini ilgilendiren temel sorunlar ele alınmıştır³¹.

Konferansta Arnavutluk Heyeti Başkanı Mehmet Konica, Osmanlı Devleti zamanında Türklerin diğer milletlerden çok daha büyük acılar yaşamalarına rağmen, Türkiye'nin geçmişi unutarak eski evlatlıklarına Türk milletine has bir meziyet olan lütfkarlıkla kucağını açtığını görmenin gerçekten heyecan verici olduğunu belirtmiştir³². Arnavutluk delegesi Mehmet Koniça Bey ekalliyetler sorunu hakkında “*İstanbul Konferansı ademi tecavüz, emniyet ve muaveneti müteakabile misakile beraber ekalliyetler meselesini gelecek sene toplanacak olan Üçüncü Balkan Konferansına terk ve havale etti. Altı Balkan devleti murahasından teşekkül edecek hususi bir encümen misak ve ekalliyetler meselesini tetkik edecek ve kaleme alacağı raporu behemahal üçüncü konferansın içtimaından üç ay evvel heyeti murahaslara tebliğ edecektir*” demiştir. Sorunun çözümü konusunda Türkiye'nin tarafsız duruşu ile sorunun çözümünde Arnavutluk'a yardım edeceğine olan inancını belirtmiştir³³.

Konferansta Arnavutluk ile Yugoslavya arasındaki ekalliyetler sorununa sürekli sert tartışmalar yaşanmasına neden olmuştur³⁴. Arnavut ve Yugoslav delegeleri arasındaki sert tartışmalar daha ziyade Türk heyeti aracılığı ile yatıştırılabılmıştır. Balkan devletleri arasında azınlıklar sorununa siyasi bir anlaşma formülü bulmak için konu Romen Başdelegesi M. Pella'ya havale edilmiştir³⁵.

İkinci Balkan Konferansının toplanmasına kadar süren Türkiye -Arnavutluk arasındaki gerginliğin izleri İkinci Balkan Konferansı ile silinmeye başlamıştır³⁶. Arnavutluk heyeti Türk yetkililer tarafından kabul edilmiş ve Arnavutluk - Türkiye ilişkilerinin normalleşmesi için heyetler bir araya gelmişlerdir. İlişkilerin iyileştirilmesi üzerine görüşmelerde bulunulmuştur³⁷. Arnavutluk heyeti İstanbul'a geldikleri andan itibaren ayrılıncaya kadar “*ikinci vatan*” diye hitap ettikleri ve Türkiye ve Türk halkına olumlu ve sıcak mesajlar vermişlerdir³⁸.

II. Balkan Konferansının kapanış toplantısının Ankara'da yapılması kararlaştırılmış ve Balkan konferansı delegeleri iki tren ile Ankara'ya gitmişlerdir. Heyetler, sabah şehri

³⁰ *Son Posta*, 20 Teşrinievvel 1931, Sayı:445. s.1.

³¹ *Son Posta*, 20 Teşrinievvel 1931, Sayı:445, s.1.

³² Özcan, “*Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*”, s.233.

³³ Ahmet Hilali, “*Ekalliyetler Meselesi*”, *Akşam*, 27 Teşrinievvel 1931, No:4687, s.6.

³⁴ Ahmet Hilali, “*Ekalliyetler Meselesi*”, *Akşam*, 25 Teşrinievvel 1931, No:4685, s.1, Ahmet Hilali, “*Ekalliyetler Meselesi*”, *Akşam*, 27 Teşrinievvel 1931, No:4687, Necmettin Sadık, “*Gazi Hazretlerinin Nutku*”, *Akşam*, 28 Teşrinievvel 1931, No:4688, s.1.

³⁵ *Akşam*, 25 Teşrinievvel 1931, No:4685, s.1.

³⁶ Ertem, *a.g.m.*, s.4.

³⁷ Polat, “*Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulduğu Yıllarda Arnavutluk...*”, s.4.

³⁸ Özcan, “*Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*”, s.231.

gezip öğleden sonra konferansın son toplantısı için TBMM'ne gelmişlerdir. Atatürk, Meclis Başkanı Kazım Paşa, Hariciye ve Dahiliye vekilleri ile Meclis'e gelmiş ve harf sırasına göre ülkelerin heyetlerini selamlayarak karşılamıştır. Harf sırasına göre ilk olan Arnavutluk heyeti üyeleri selamlanarak salona alınan ilk heyet olmuştur.

TBMM'nde 25 Ekim 1931'de gerçekleştirilen toplantı, Atatürk'ün heyete Fransızca hitap etmesiyle başlamıştır. Atatürk'ün konuşması bitiminde salondan ayrılması ile delegelerin toplantısı devam etmiştir³⁹. Siyasi komisyon raporu oybirliği ile kabul edilmiştir. Romanya delegesi M.Pella veda konuşması yapmış, arkasından Ruşen Eşref Bey ve en son Hasan Bey'in konuşmasıyla konferans son bulmuştur⁴⁰.

Atatürk, Ahmet Zogu dâhil bütün Balkan devletleri başkanlarına Balkan delegelerinin şahsına ve Türk milletine karşı gösterdikleri hissiyattan duyduğu memnuniyet ile kutlama mesajları göndermiştir⁴¹.

Ahmet Zoğu'ya çektiği 26 Ekim 1931 tarihli telgrafta; *"İkinci Balkan Konferansı azasını bugün Ankara'da kabul etmekle hakiki bir memnuniyet hissettim. Arnavut milli teşekküllerinin müçtemi mümessilleri tarafından hakkımda ve Türk milleti hakkında izhar olunan temenniyetten pek mütehassis oldum.*

*Bu vesile ile Zatı Heşmetpenahilerinin saadet hali ve asil Arnavutluk milletinin refahı için en samimi temenniyatta bulunurken yalnız kendi hissiyatımı değil, bütün Türk milletinin hissiyatını da ifade etmekte olduğumu zannediyorum"*⁴² derken Zogu'yu "kral" olarak nitelemesi, Ahmet Zogu tarafından "olumlu" ve "tam tanınma" olarak kabul edilmiştir⁴³.

Arnavutluk Türkiye'nin jestine Dışişleri Bakanlığı'nın 29 Ekim 1931 Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Dışişleri Bakanlığına Türk Bayrağı çekerek ve Saray nazırı ile hükümet adına teşrifat memurunun elçiliğini ziyareti karşı jesti ile cevap vermiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı bu jسته memnuniyet duyguları ile Arnavutluk sefir ya da maslahatgüzarının bir an önce Ankara'ya gelmesi arzusu ile cevap vermiştir⁴⁴. Türkiye-Arnavutluk ilişkileri karşılıklı jestler ile olumlu bir düzelme gözlemlenmiştir. Kral Zogu 29 Ekim 1931'de Atatürk'ün telgrafına; *"İkinci Balkan konferansının içtimalı vesilesiyle Zatı devletlerinin Arnavut milletiyle şahsım hakkında izhar buyurdıkları temenniyattan pek mütehassis oldum. Kendi namıma ve Arnavut milleti namına Zatı devletlerinin saadet hali ve asil Türk milletinin refahı için en samimi temenniyatta bulunmaktayım. Ahmet Zogu"*⁴⁵ şeklinde cevap vermiştir. Bu cevapta aslı anlamlı olan 1 Eylül 1928'de krallığını ilan ettiğinden bu telgrafa kadar "Ahmet" adı Türklüğü ve İslamı çağrıştırmaması nedeniyle yalnız Zogu'yu kullanır iken "kral" yerine "Ahmet Zogu"yu kullanmış olmasıdır⁴⁶. Atatürk'ün bu şekildeki hitabı Arnavutluk'ta büyük bir sevinç ile karşılanmış, aradaki buzların eriyerek soğuk savaş döneminin sona ermesini yol açmıştır.

³⁹ Akşam, 27 Teşrinievvel 1931, No:4687 s.2.

⁴⁰ Akşam, 27 Teşrinievvel 1931, No:4687 s.2.

⁴¹ Akşam, 27 Teşrinievvel 1931, No:4687 s.1.

⁴² Bilal N. Şimşir, (1993) Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları – 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.304-305.

⁴³ 1930'dan sonra Türkiye'nin Arnavutluk ile ilişkilerinin iyileşmeye başlamasını Mustafa Kemal'in "krallık" ile ilgili daha önceki duygusal kızgın tutumundan vazgeçerek sakinleşmesine bağlamaktadırlar. Özellikle İngiltere'nin Mustafa Kemal'in tavrının siyasi nedenlerden kaynaklanmadığı değerlendirilmesinin gerçeği yansıtmadığı açıktır. Elçinin Tiran'a hemen gönderilmemesi de bunun en somut göstergesidir. Shpuza, "Atatürk ve Arnavutluk-Türkiye İlişkileri", s.342-343.

⁴⁴ Özcan, "Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri", s.241.

⁴⁵ Şimşir, "Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları-1", s.305.

⁴⁶ Özcan, a.g.e., s.242.

Maslahatgüzar Zeki Hakkı Bey, Atatürk'ün Arnavutluk'ta yarattığı etkiyi; “*Büyük Reiscumhurumuzun telgrafları Arnavutluğu hakikaten samimi bir sürur ve şükran heyecanı içinde bıraktı. Yeni vaziyetin hudusu şeklindeki incelik ve zerafete herkes hayran kaldı*” sözleriyle değerlendirmiştir⁴⁷. Tiran'da ki havayı da; “*Büyük Reiscumhurumuzun telgrafları Arnavutluğu hakikaten samimi bir sürur ve şükran heyecanı içinde bıraktı. Yeni vaziyetin hudusu şeklindeki incelik ve zerafete herkes hayran kaldı. Sabık Hariciye Nazırı Yobek Elçiliğe gelerek, büyük saadet hissettiğini ifade ve Gazi hazretlerine, Başvekil Paşa Hazretlerine ve Zat-ı Samilerine hislerinin iblağına rica ve Cumhuriyet Bayramınızı tebrik etti. Alman ve Yunan maslahatgüzarları da gelerek tebrik ve sevinçlerini izhar ettiler*” sözleriyle yansıtmıştır. Maslahatgüzar bu telgraf sonrası Arnavutluk'ta büyük bir ilgiyle karşılanmaya ve tüm davetlere çağrılarak özel ilgi ve iltifat gösterilmeye başlanmıştır⁴⁸. Böylece Atatürk'ün Arnavutluk-Türkiye ilişkilerinin gelişmesi yönündeki iyi niyet gösterisi çok geçmeden karşılığını bulmuştur.

Krallığı resmen tanımayan Türkiye'nin temsilcisi olarak Maslahatgüzar, Arnavutların olumsuz diplomatik tutumları ile adeta elçilik binasına hapsedilmiş iken, gelişmeler sonucunda el üstünde tutulmaya başlanmıştır⁴⁹. Maslahatgüzar Zeki Hakkı Bey Kral Zogu tarafından Arnavutluk bağımsızlık yıl dönümünde özel olarak kabul edilmiştir⁵⁰. 29 Kasım 1931'den bir hafta sonra 6 Aralık 1931 günü maslahatgüzar Ankara'ya gönderdiği telgrafta; “*Dün Kral tarafından suret-i hususiyede kabul edildim. Beliğ bir Türkçe ile ve istisnai surette yanında kimse olmayarak ve harikulade bir samimiyetle şöyle söyledi:*

*“Türkiye'ye bizi rapteden bağlar mukaddestir. Onlara asla dokunulamaz. Birçok şeylerimizi Türkiye'ye medyunuz. Sui tefehhümün nihayet bulmasından mesudum. Binihaye hürmet ettiğim Gazi hazretleri memleketi ihya hususunda insana hayret veren bir deha göstermişlerdir. Bizim yapmaya çalıştığımız onunki yanında hiçtir. Sizi ecnebi diplomat olarak görmüyorum. Hariciye Nezareti ile halledemediğiniz ehemmiyetsiz bir iş için bile derhal bana geliniz”*⁵¹ dediği bilgisini vermiştir.

Atatürk'e Maslahatgüzara karşı Kral'ın bu yakın davranışı bildirilince, Atatürk'de kendisinin aynı duyguları taşıdığına Kral Zogu'ya bildirilmesini istemiştir. Maslahatgüzar Zeki Hakkı Bey, Atatürk'ün dileklerini Kral'a iletince Kral Zogu, Arnavutluk'un Türkiye'nin doğal müttefiki olduğunu ve kendisinin de ebediyen Gazi'ye bağlı kalacağını belirtmiştir⁵². Bir hafta geçmeden maslahatgüzar ile tekrar görüşen Zogu, “*Türkiye Arnavutluğun ve Arnavutluk Türkiye'nin tabii müttefikidir. Gazi'ye ebediyyen merbut kalacağım. Bunları Tevfik Rüştü Beyefendiye aynen iş'ar ediniz. Şahsınıza meveddeti mahsususm var. İsteddiğiniz zaman bana geliniz*” diyerek Türkiye ile Arnavutluk arasında ittifaktan söz etmiştir⁵³.

Tiran Maslahatgüzarı Arnavutluğun istiklalini kazanmasının yıldönümünde elçiler heyeti ile tebrik için saraya gittiklerinde yaşananları Harice Vekaletine gönderdiği telgrafta; “*Kral el sıkarken Türkiye Maslahatgüzarı önünde bilhassa durarak iltifatta bulundu. Muhterem Reiscumhurumuz Gazi Hazretlerinin hatırlarını büyük bir hörmetle istifsar*

⁴⁷ Şimşir, “*Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*”, s.22.

⁴⁸ Bilal N. Şimşir, (1981) *Atatürk'ten Elçi Ruşen Eşref Ünaydın'a Yönerge*, (Türk – Arnavut İlişkileri Üzerine), Prof.Dr. Ahmet Şükrü Esmer'e Armağan (Ayrı Basım), Ankara, s.306, Şimşir, “*Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları-1*”, s.305.

⁴⁹ Şimşir, “*Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları-1*”, s.306-310.

⁵⁰ Şimşir, *a.g.e.*, s.311.

⁵¹ Şimşir, “*Atatürk'ten Elçi Ruşen Eşref Ünaydın'a Yönerge*”, s.306, Şimşir, *a.g.e.*, s.312.

⁵² Kral Maslahatgüzar ile “*açık bir Türkçe ve samimi ifadelerle*” konuşmuştur. Özcan, “*Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*”, 247-248.

⁵³ Şimşir, “*Atatürk'ten Elçi Ruşen Eşref Ünaydın'a Yönerge*”, s.306-307.

eyledi. Gece verilen suarede gördüğüm saray nazırı, Kralın bililtizam bütün heyeti süfera içinde Türkiye'ye ve büyük reisine olan samimi hörmət ve muhabbetini izhar etmek istediğini acizlerine ayrıca izah etmesine dair emri mahsus aldığı ifade eyledi.

Kralın acizlerini birkaç gün sonra hususi surette kabul edeceğini arz eylerim efendim” dediğini belirtmiştir⁵⁴. Kral, bu süreçte Kudüs'te toplanacak kongre için Tiran elçiliği tarafından Arnavutluk'un düşüncesini öğrenmek üzere yaptığı görüşmede Kral'ın, konferans için davet almadığını ve “...alsa da katiyyen Arnavutluk(un) iştirak etmeyeceğini, Kral(in) hilafet lafını bile istemediğini” belirtmiştir⁵⁵.

Arnavutluk'un II. Balkan konferansına yakın ilgi göstermesinde Kral Zogu'nun İtalya ile beş yıl süreli “Dostluk ve Güvenlik Anlaşmasını” 1931'de yenilemek istememesi de etkili olmuştur⁵⁶. Balkanlarda birlik oluşması olasılığı İtalya'yı fazlası ile rahatsız etmiştir. Arnavutluk'un oluşacak bir birlikte yer alması, Balkanlardaki İtalyan nüfuz ve siyasetini etkisizleştireceği ve İtalya'nın Arnavutluk'u istilasına engel teşkil edeceği için kesinlikle engellenmeye çalışılmıştır⁵⁷.

Karşılıklı olumlu mesajlaşmalara rağmen iki ülke arasında devlet başkanları arasında başlayan yakınlaşmanın oluşturduğu dostluk döneminde resmi ilişkiler geri çekilen elçilerin karşılıklı olarak atanamaması nedeniyle beklenen ölçüde gelişmemiştir⁵⁸. Atatürk, Arnavutluk'u İtalya'nın etkisinden kurtararak Balkan birliğinin bir üyesi haline getirmek istemiştir. Türkiye, Arnavutluk'taki “kral”lık rejimini tam olarak tanımak için, saltanatın kaldırılması, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkalarının durumu hakkında ortaya koyduğu gerçekler çerçevesinde acele etmemiştir. Arnavutluk'u yanında tutmak ve Türkiye ile Atatürk sevgisini Arnavutluk halkı üzerinde daim kılmak için sıcak mesajlar ile ilişkilerin sürdürülmesine çalışmıştır⁵⁹. Balkan ülkelerinin sınırları ve barışına hizmet edecek olan bu konferans⁶⁰ Türkiye-Arnavutluk ilişkilerin normalleşmesine önemli katkı yapmıştır⁶¹.

Birinci ve İkinci Balkan Konferanslarında Arnavutluk ve Bulgaristan azınlık sorununu ileri sürerek birlikte hareket etmişlerdir. Balkan ülkelerinden azınlık sorununa bakış açıları ile ayrılmışlardır⁶². Arnavutluk –Türkiye arasındaki olumlu hava, özellikle Yugoslavya'da yaşayan Arnavutların milli, kültürel ve hürriyet açısından Arnavutluk'un istediği haklara kavuşmadığı için⁶³ Arnavutluk'un paktın bir parçası haline gelmesinin önünde önemli bir sorun teşkil etmiştir.

Bulgaristan dışındaki ülkeler Balkan ülkeleri arasında gümrük birliğine yönelik görüş birliğine vardıkları halde, Bulgaristan azınlık sorununun istediği doğrultuda

⁵⁴ BCA. 030.10.233.570.14. (2 Kanunuevvel 1931)

⁵⁵ BCA. 030.10.229.543.23. (24 Teşrinisani 1931)

⁵⁶ Arnavutluk bu tavrını ısrarla sürdürmeye çalışmış, 1934'te Yugoslavya ile yaptığı Ticaret Anlaşması ile İtalya'yı tamamen karşısına almıştır. Tayfun Atmaca, (2007) *Krallıktan Cumhuriyete Tarihte İz Birakan Dostluğun Mimarları Zogu ve Atatürk*, Ankara, s.78. İtalya Kral Zogu'nun tutumuna Durozza'ya donanma göndererek tepki vermiştir. Atmaca, *Zogu ve Atatürk*, s.82.

⁵⁷ İtalya böyle bir birliğin oluşmaması için açıktan olmasa da gizli şekilde çalışmalarını sürdürmüştür. Özellikle Arnavutluk'un Yugoslavya'ya karşı azınlık sorununu öne sürerek arkasında durmasında kışkırttığı anlaşılmaktadır. BCA. 030.10.226.523.30 (9 Teşrinisani 1929) s.3-4 ve 5.

⁵⁸ Kral Maslahatgüzar ile “açık bir Türkçe ve samimi ifadelerle” konuşmuştur. Özcan, “Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”, s.247-248.

⁵⁹ Özcan, “Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”, s. 244-245.

⁶⁰ Pakta Bulgaristan'da dahil olmamıştır. Polat, “Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulduğu Yıllarda Arnavutluk ...”, s.5.

⁶¹ Özcan, “Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”, s.249.

⁶² BCA. 030.10.226.523.30 (9 Teşrinisani 1929) s.3.

⁶³ Özcan, a.g.e., 234.

çözülmemesi nedeniyle konferanstan çekilmiştir⁶⁴. Bu görüşmelerde Arnavutluk, Bulgaristan'ı yalnız bırakarak azınlıklar konusunda daha yumuşak tavır sergileme yoluna gitmiştir⁶⁵.

Üçüncü Balkan Konferansı'nda Arnavutluk Türkiye İlişkileri

Bükreş'te toplanacak Üçüncü Balkan Konferansının ertelenmesi için Bulgarların teklifi ile Arnavut Milli Grubunun da azınlık meselesinin konferans gündeminden çıkarılmış olması nedeniyle; "... *bu şerait dahilinde konferansa iştirak edemeyeceğini diğer Balkan memleketleri milli gruplarına bildirmesi*" istenmiştir⁶⁶.

Üçüncü Balkan Konferansı Bükreş'te 23-26 Ekim 1932'de toplanmıştır⁶⁷. Balkan Birliği Meclisi Bükreş'te 19 Mart 1933'te son toplantısını yaparak dağılmıştır. Bulgaristan'ın Dördüncü Balkan Konferansı gündemine azınlıklar meselesinin ele alınması isteğine Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk ve Yugoslavya karşı çıkmışlardır. Bu nedenle Bükreş'te Balkan Misakının imzalanması mümkün olmamıştır. Bu görüşmeler esnasında İtalya'dan beklediği ekonomik desteği bulamayan Arnavutluk Bulgaristan'dan uzaklaşırken Yugoslavya'ya yaklaşılmaya başlamıştır⁶⁸.

Tiran'da yabancı misyon şefleri Kral Zogu tarafından 28 Kasım 1932'de bağımsızlık yıldönümü resepsiyonunda kabul edilmişlerdir. Saray Nazırı tarafından Türkiye Maslahatgüzarı H. Basri Reşit Bey Kral'a takdim edildiğinde Kral; "*pek ziyade takdirhanı olduğu Reisicumhur Gazi Hazretlerine selamı mahsusunun ve Başvekil Paşa Hazretleriyle, Hariciye Vekili Beyefendiye*" selamlarının iletilmesini istemiştir⁶⁹.

Türk maslahatgüzarının Pazartesi itibariyle kabul edileceği bilgisi üzerine Pazartesi günü maslahatgüzar H. Basri Reşit ile Kral'ın görüşmesi gerçekleşmiştir. Maslahatgüzar görüşmenin başında Türkiye'nin Arnavutluk'a karşı samimi dostluk hisleri ile dolu olduğunu paylaşarak, her yerde olduğu gibi Balkanlarda barış siyasetine dayalı hareket etmek üzere görevlendirildiğini; "*Buradaki memuriyetim devam ettiği müddetçe iki devlet ve iki millet arasındaki dostluk rabitalarının idame ve takviyesine büyük bir şevk ve gayretle...*" çalışacağını ifade etmiştir⁷⁰.

Kral Zogu'da Arnavutluk'un Türkiye'ye dostluk bağı ile bağlı olduğunu, beş yüz yıllık kardeşlik hisleriyle dolu bulduklarını, her iki devletin başka devletler ile yapacakları ittifakların bu bağa zarar vermeyeceğini ve İsmet Paşa'nın Arnavutluk'a gelmesini arzu ettiğini belirtmiştir. Türkiye'de gerçekleşen ilerlemeyi ilgi ile takip ettiğinden bahisle, ekonomik krizin Türkiye ticareti ve ihracatı üzerindeki tesirinin olup olmadığını, Türkiye'nin Mısır ile olan ticari ilişkilerinin memnuniyet verici olup olmadığını sormuştur. Görüşme sonunda kendisini yabancı bir ülkede hissetmemesini, şayet iki hükümet arasında sorun çıkacak bir şey olduğunda Saray Nazırı'na ulaşarak sorunun çözümü için doğrudan kendisine müracaat edebileceğini söylemiştir⁷¹.

Tiran maslahatgüzarı H. Basri Reşit Bey'in Arnavutluk Dışişleri Bakanı Cafer Villa ile ilk görüşmesi Atina temasından dönmesi sonrası gerçekleşmiştir. Bu ziyarette Villa, Arnavutluk'un Türkiye'ye olan dostluğundan, Türkiye'deki gelişmelerin Arnavutlar için çok iyi ve faydalı bir örnek oluşturduğundan bahisle; Türkiye'nin Balkanlardaki dengede

⁶⁴ Ertem, "*Mustafa Kemal'in Balkan Politikası...*", s.5.

⁶⁵ Özcan, "*Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*", s.249.

⁶⁶ BCA. 030.10.226.523.30 (9 Teşrinisani 1929) s.5.

⁶⁷ Ertem, "*Mustafa Kemal'in Balkan Politikası...*", s.5.

⁶⁸ Özcan, "*Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*", s.249-250.

⁶⁹ BCA. 030.10.233.570.22 (4 Kanunusani 1933) s.1.

⁷⁰ BCA. 030.10.233.570.22 (4 Kanunusani 1933) s.1.

⁷¹ BCA. 030.10.233.570.22 (4 Kanunusani 1933) s.2-3.

önemli bir rol oynadığını bizzat gözlemlediğini değinerek, Türkiye Arnavutluk ilişkilerinin sadece *“hissiyatla”* açıklanamayacağını, ortak menfaatlara dayalı ilişkiler olduğunu vurgulamıştır⁷². Böylece, Atatürk’ün telgrafının Türkiye Arnavutluk arasındaki ilişkilerin normalleşmesinde etkili olduğu anlaşılmıştır.

Arnavutluk’ta 1933 yılı başında yeni bir kabine revizyonu gerçekleştirilmesi için Pandeli Evangeli kabinesinin istifası gerçekleşmiştir. Yeni kabine hemen kurulamamıştır. Türkiye bu hükümet boşluğunun nedeninden; *“Hükümet mehafilinden tereşşuh eden malumata nazaran, bu tehhürün, mali ve iktisadi sahalarında İtalya ile anlaşmak mümkün olmadığından ileri gelmekte olduğu ve yeni kabinenin teşkil olunabilmesi için bu meseleleri Hükümetiyle müzakere etmek üzere birkaç gün evvel Roma’ya gitmiş olan İtalya sefirinin avdetinin beklendiği bildirilmekte”* cümleleri ile haberdar edilmiştir⁷³. Bu kabine revizyonu için; *“Kral bütçenin icap ettiği ıslahatı yapmak için kabineyi daha faal bir vaziyete getirmek maksadile bu değişikliği yapmıştır”* denilmekte, ise de; İtalyan elçisinin gelmesi ile yeni kabine oluşturulması yoluna gidilmesi⁷⁴ İtalya etkisini ortaya koymuştur. İtalya bu sırada Arnavutluk’un ekonomik krizde bulunmasından faydalanarak bir gümrük birliğine zorlamak için Arnavutluk siyaseti üzerindeki baskısını artırmış⁷⁵, Tiran Paktını yenilemesi için Arnavutluk üzerinde çoktan mali ve ekonomik baskı uygulamaya başlamıştır⁷⁶. İtalya tütün ve yumurta ithalatını Türkiye’den yaptığı için, Arnavutluk’un tütün ve yumurtalarını gümrük resminden muaf tutacak olursa Türkiye’nin *“en ziyade mazharı müsaade millet”* hükümlerine göre, bu süreçte Türkiye’nin de talepte bulunacağını ileri sürerek, Arnavutluk’un önerilerini geri çevirmiştir⁷⁷. Bu da Arnavutluk – İtalya arasındaki ilişkilerin bir boyutuyla Türkiye’yi de ilgilendirdiğinin bir göstergesi olmuştur.

1933’ün ilk çeyreğinde Bükreş’te Türk heyeti ile Arnavut Heyetinin görüşmeleri Ankara’da Arnavutluk elçiliğinin açılması ile sonuçlanmıştır. Arnavutluk hükümeti öğrenimini Türkiye’de yapmış ve Türk ordusunda görev almış Arnavutluk’un Üsküp Başkonsolosu Cavit Leskoviku’yu *“fevkalade murahhas ve orta elçi”* sıfatıyla elçi olarak atamıştır⁷⁸. 14 Mayıs 1933’te Arnavutluk Hükümetinin Ankara’ya yeni elçisi Cavit Leskoviku atamasıyla diplomatik ilişkilerin yeniden normalleşmesi gerçekleşmiştir⁷⁹.

Cavit Bey güven mektubunu Atatürk’e sunmadan basına; *“...Türkiye hakkındaki ihtisasatım, muhabbet, takdir ve hayranlıktan ibarettir. Tahsilini Türkiye’de yapmış, Türk ordusunda hizmet etmiş benim gibi bir adamın bu memlekete karşı derin muhabbeti olması pek tabiidir. Kendileriyle dostluğum ta mektep sıralarında başlayan ve ordu hayatında da devam eden samimi arkadaşlarıma tekrar kavuştuğum için bahtiyarım. Bu arkadaşlarımla bir kısmı bugün genç Türkiye’nin yüksek mevkilerini işgal eden şahsiyetlerdir.*

⁷² BCA. 030.10.233.571.4 (4 Mart 1933).

⁷³ BCA. 030.10.233.570.24 (25 Kanunusani 1933) s.1.

⁷⁴ Arnavutluk Meclisinde bulunan milletvekilleri ve Kabine üyelerinin belirlenmesinde tamamen Kralın iradesi söz konusu olmuştur. BCA. 030.10.233.571.1 (9 Şubat 1933) s.1-2.

⁷⁵ İtalya ile Arnavutluk arasında bir gümrük birliği Arnavutluk’un İtalya tarafından ilhakı anlamına gelecekti. BCA. 030.10.220.486.3 (21 Şubat 1933) s.1-2.

⁷⁶ BCA. 030.10.233.571.14 (16 Temmuz 1933), BCA. 030.10.233.570.24 (25 Kanunusani 1933) s.2. Bu amaçla birçok müzakere yapılmış, hatta İtalya çok sert nota vermiş ise de uzun süre sonuçsuz kalmıştır. BCA. 030.10.233.571.15 (9 Temmuz 1933)

⁷⁷ BCA. 030.10.233.570.24 (25 Kanunusani 1933) s.2. Ancak İtalya’nın bu baskılarını Kral Zogu akıllı hareket ederek İtalyanların teklifini bu aşamada kabul etmemiştir. BCA. 030.10.220.486.3 (4 Kanunusani 1933) s.3.

⁷⁸ Elçi olarak atanmasında Türkçe bilmesi ve Türkiye’ye karşı dostane hislere sahip olması atanmasında etkili olmuştur. Özcan, *“Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”*, s.269.

⁷⁹ Ertem, *“Mustafa Kemal’in Balkan Politikası...”*, s.4.

Buradan giderken bıraktığım Osmanlı hükümetile bugün gördüğüm genç ve dinç müterakki Türkiye arasında büyük farklar buluyorum. Türk teceddüt ve inkılabını yakından görüp tetkik edebilmek bana daha şimdiden büyük bir zevk veriyor. Dünyayı hayretler içinde bırakan bu inkılap, Türkiye'yi ve Türk milletini herkesin nazarında yükseltmiştir. Ben bunu vücuda getiren birçok mühim simaları tanımak şerefile mübahiyim.

Türkiye'nin halaskarı Gazi Hz. asırların pek az yetiştirdiği büyük ve tarihi simalardandır. Gerek müşarünileyh hazretlerinin ve gerekse onun kıymetli mesai arkadaşlarının Türkiye'yi kurtarmak hususunda gösterdikleri büyük fedakarlıklar ne kadar takdir edilse azdır” şeklinde demeç vermiştir. Türkiye – Arnavutluk ilişkileri için de ; “İki hükümet arasındaki münasebat çok dostane ve samimidir, diyebilirim. Türk ve Arnavut milletleri asırlarca beraber yaşamış, aralarında kardeşlik, arkadaşlık rabitaları husul bulmuş iki millettir. Bu rabitaları hiçbir kuvvet izale edemez” demiştir⁸⁰.

Atatürk, Arnavutluk büyükelçisini 14 Mayıs 1933 günü Çankaya’da kabul etmiştir. Tören’de Cavit Bey, Atatürk ile bir arada bulunmaktan büyük bir mutluluk duymuş⁸¹ Kral Zogu’nun Atatürk için iyi dileklerini sunmuş, Türkiye – Arnavutluk ilişkilerinin geliştirilmesi için çalışacağını ve bu çabaların bu dostluğun barışa katkı yapacağına dikkat çekmiştir. Cavit Bey konuşmasında; “Mufahham metbuunun Türkiye Cumhuriyetinin ikbali ve asil Türk milletinin yeniden dirilmesini ve büyük mukadderatına doğru yürüyüşünü kendisine borçlu bulunduğu şanlı kurtarıcısı ve yüksek ıslahatçısının saadeti hakkındaki temennilerini, müşarünileyh namına söylemek için bu fırsattan istifade ile bahtiyarım.

Türkiye’ye karşı duyduğum ve eski sarsılmaz arkadaşlık ve dostluk hatıralarının değişmez bir hale getirdiği derin sevgi hisleri, Kraliyeti güzel memleketinizde temsil etmek ve Arnavut milletini kardeş Türk milletine bağlayan halis ve samimi bağların kuvvetlenmesine çalışmak için vazifeyi bana daha zevkli göstermektedir.

Beni şereflendiren ve şahsi duygularıma uyan bu vazifeyi Türkiye ve Arnavutluğun yalnız karşılıklı menfaatlerine değil, sulh davasına müfit olmak hususundaki müşterek emellerine de tekabül eden eyi anlaşılmak siyasetine samimi bir arzu ile hizmet ifaya çalışacağım”⁸².

Cavit Leskoviki’nin kabul mektubunu Atatürk’e sunarken okuduğu söylevinde Atatürk ve Türkiye’ye yönelik derin sevgi hisleri ile Türkiye - Arnavutluk ilişkilerinin geliştirilmesi üzerine çalışacağına dair söylediği sözler olumlu hava oluşturmuştur⁸³. Atatürk, Elçi’nin sözlerine karşılık; “Mufahham metbuunuz namına Türkiye Cumhuriyeti ve şahsım hakkında ifade ettiğiniz asil temenniler beni bilhassa mütehassis etmiştir. Bu temennilerde kahraman Arnavut milleti ile onun mümtaz Hükümdarı hakkında beslediğim yüksek takdir hislerinin samimiyetle inikas ettiğini görüyorum. Memleketime ait dostluk ve arkadaşlık hatıralarının yüksek vazifenizi size daha cazip kıldığını gösteren sözlerinizi zevkle dinledim. Bunlar bizim için ne çok kıymetlidir. Bu dostluk havası içinde yüksek vazifenizin ifası güç olmayacaktır. Birbirlerine asırlık samimi bağlarla bağlı iki milletin karşılıklı dostluk ananeleri çok kuvvetlidir. Bu ananeler milletlerimizin menfaatleri kadar sulh maksadına da uygun düşen her gayreti kolaylaştıracak mahiyettedir... ” demiştir⁸⁴.

Arnavutluk Hükümetinin Ankara’ya yeni elçi göndermesine rağmen, Türkiye Hükümeti’nin Tiran’a elçi göndermesi 1933 yılı içinde mümkün olmamıştır. İlişkilerin normalleşmesi 29 Ekim 1933’te Ahmet Zogu’nun Cumhuriyet Bayramını kutlayan mesajı ile

⁸⁰ Şimşir, “Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları-1”, s.316-317, Şimşir, “Atatürk’ten Elçi Ruşen Eşref Ünaydın’a Yönerge”, s.307-308.

⁸¹ Özcan, “Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”, s.269.

⁸² Şimşir, “Atatürk’ten Elçi Ruşen Eşref Ünaydın’a Yönerge”, s.308.

⁸³ Şimşir, “Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları-1”, s.319.

⁸⁴ Şimşir, “Atatürk’ten Elçi Ruşen Eşref Ünaydın’a Yönerge”, s.308-309.

hız kazanmıştır. Zogu'nun mesajında Cumhuriyetin Onuncu Yılında Atatürk'e hayranlığını bir kez daha dile getirir ve kardeşçe selamlarken, Türkiye Cumhuriyetini; *"On sene evvel tesis edilmiş ölmez eser"* diyerek, Türkiye'nin sürekli gelişeceğine inancını belirtmesi etkili olmuştur⁸⁵.

29 Ekim 1933'de Kral Zogu Cumhuriyetin onuncu yıldönümünü kutlamış⁸⁶, Atatürk de 28 Kasım 1933'te Arnavutluk'un bağımsızlık günü münasebetiyle dostluk içeren kutlama mesajı ile Kral Zogu'nun jestinin karşılığını vermiştir⁸⁷. Arnavutluk'un bağımsızlığının 21. Yıldönümünde Kral Zogu yabancı misyon şeflerini kabul etmiştir. Ancak Kral Zogu'nun *"pek neşesiz"* olduğu görülmüştür. Kral konuşmalar sonrası diğer yıllarda olduğu gibi misyon şeflerinin hiçbiri ile konuşmadan ellerini sıkarak yanlarından ayrılmıştır. İtalya'ya karşı olması muhtemel milli vurguya hizmet etmesi açısından 1933 törenlerine diğer yıllardan daha fazla kaza heyetleri getirilerek Kral tarafından kabul edilmeleri ve gençlik teşkilatlarına geçit törenleri yaptırılmasına daha fazla önem verilmiştir⁸⁸.

Dördüncü Balkan Konferansı'nda Arnavutluk Türkiye İlişkileri

Son Balkan Konferansı Selanik'te 5-11 Kasım 1933'de toplanmıştır. Bulgaristan'ı paktın içinde tutma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Bu nedenle Balkan Paktının imzası yine mümkün olmamıştır.

Konferansa hasta olduğu için son dakikada Heyet Başkanı Mehmet Konica'nın katılması mümkün olmamıştır. Konica'nın arkadaşı tarafından okunan nutkunda; Türkiye ve Yunanistan'a yönelik çok özel ve çok samimi bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Konica Türk-Yunan Mübadelesine işaret ederek; *"Bu muahedename geçmişi unutmak, gelecekte barış ve dostluk içerisinde yaşamak isteyen iki Hükümetin cesaret, irade ve akliselimin ifadesidir"* sözleriyle değerlendirmiştir. Bu değerlendirmelerde Balkan birliği içerisinde Avrupalı dostlar bulunması önerisi, Arnavutluk - İtalya ilişkilerinin yeniden canlandığına işaret etmiştir. Yugoslavya ile yaptığı görüşmelerde aradığını bulamayan Arnavutluk, böylece tekrar İtalya'ya yanaşma yolunda olduğunun işaretini vermiştir. Balkan birliği fikrinin önemsendiğine sürekli vurgu yapılmış ise de⁸⁹, Arnavutluk Balkan paktını imzalayan ülkeler arasında yer almamıştır.

Balkan Paktı'nın İmzalanması ve Yaşanan Diğer Gelişmeler

Şubat 1934'te Belgrad'ta toplanan Balkan devletleri toplantısına katılan Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya pakt için görüş birliğine varmıştır. Böylece bu dört devlet 9 Şubat 1934'te Atina'da Balkan Paktı'nı imzalamıştır⁹⁰. Paktın üçüncü maddesinde Arnavutluk ve Bulgaristan için açık kapı bırakılmıştır⁹¹.

Balkan Paktı'nın imzalanmasından Arnavutluk hoşnut olmamıştır. Pakta girmeleri konusunda girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanması Arnavutların kırılmasına yol açmıştır. Dışişleri Bakanı Cafer Villa Balkan Paktına baştan beri olumlu baktığı için ihtiyatlı bir dil kullanmıştır. Türk elçisine Paktın imzası arkasından; *"Paktı eyi bir şey ad ettiğini ve zamanla daha da tekamül edeceği kanaatinde bulunduğunu"* ifade etmiştir⁹². Çünkü artık Arnavutluk'un dış politikasında Yugoslavya'dan uzaklaşarak yeniden İtalya'ya yaklaşmaya

⁸⁵ Şimşir, "Yönerge", s.309.

⁸⁶ Şimşir, "Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları-1", s.321.

⁸⁷ Polat, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulduğu Yıllarda Arnavutluk...", s.5.

⁸⁸ BCA. 030.10.233.572.1 (21 Kanunuevvel 1933)

⁸⁹ Özcan, "Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri", s.252.

⁹⁰ Ertem, "Mustafa Kemal'in Balkan Politikası...", s.5.

⁹¹ Özcan, "Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri", s.258.

⁹² BCA. 030.10.233.572.5 (24 Mart 1934)

başladığı için Balkan Paktına bakışı olumsuz bir hal almıştır⁹³. Ekonomik sıkıntılarından kurtulamayan, Yugoslavya ve Yunanistan'daki azınlık Arnavutlar sorununa somut çözüm bulamayan Arnavutluk'un Balkan Paktı ülkelerinden konferanslar süresince özellikle maddi yardım için bir işaret alamaması etkili olmuştur. Çünkü Arnavutluk'un ihtiyaç duyduğu yardıma ancak İtalya'nın olumlu cevap verebileceği ve Arnavutluk'un İtalya'ya yaklaşmadığı zaman İtalya'nın saldırgan tavrı ile karşılaşabileceği düşüncesi kuvvet kazanmıştır.

İtalya'nın Fiyeri isyanı ile Arnavutluk'u sıkıştırarak anlaşma imzalamaya mecbur etmesinden sonra paktın üçüncü maddesinde yer verilen özel husus tekrar değerlendirilmiştir. İtalya ile yaşanan Arnavutluk'un artık İtalya'ya tabi olması ve bağımsız dış politika izlemesi imkânı ortadan kalktığı için Balkanlar dışı devlet olarak değerlendirilerek pakta girmesinin önü kapatılmıştır⁹⁴.

Arnavutluk üzerinde 1926'dan itibaren artan askeri ve ekonomik borçlar İtalya'nın Arnavutluk üzerinde baskısını artırmıştır. Arnavutluk bağımsız politika güdemeyecek bir duruma gelmiştir. Arnavutluk'un İtalya ile sınırının olduğu halde, Türkiye ile Romanya'nın Arnavutluk ile sınırının bulunmaması, paktın içinde yer almasını engelleyen bir durum olarak değerlendirilmiştir⁹⁵. Bu da Arnavutluk – Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesi önündeki en büyük engeli oluşturmuştur.

Pakt içinde Arnavutluk'un yer alması için Atatürk özel çaba göstererek, "Kral" olarak tanımadığı Zogu'yu "Kral" olarak tanımayı dahi kabul etmiştir. Arnavutluk'a verdiği desteğin diğer bir somut göstergesi de, Arnavutluk'a gönderdiği elçiler olmuştur⁹⁶. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Ruşen Eşref (Ünaydın)'in ilk kez elçi olarak Tiran'a atanması bu açıdan çok önemli görülmüştür.

Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ile 1 Nisan 1934'te karşısına oturarak Ruşen Eşref'e yazdırdığı yönerge ile Tiran'a göndermesi de nadir yaşanan bir diplomatik durum olmuştur. Yönerge ile yeni elçinin bizzat Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından yazdırılanları kendi ağzından Kral Zogu'ya aktarması istenmiştir⁹⁷. Arnavutluk'a atanacak elçi seçiminde ve iletilecek mesaja verilen önem anlaşılmıştır.

Atatürk'ün Arnavutluk'un pakta girmesini ne kadar çok istediğinin bu elçi atanması gelişmesi en somut delili olmuştur. Arnavutluk ile ilişkilere verdiği öneme binaen elçiye bir yönerge ile göndermeyi tercih etmiştir. Uzun süredir Tiran'a elçi atanmamasını uygun elçinin bulunamayışına bağlama yolu tercih edilmiştir. Ruşen Eşref, elçi olarak Tiran'a gönderilmesini; *"Ben reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin Umumi katibi idim, bilirsiniz. Arnavutluğa bir sefir göndermek lüzumu Hariciye Vekaletinden kendisine arzolunduğu zaman tereddüt etti. Bu tereddüt üzerine günler geçti. Tereddüdünün sebebini anlamak için Hariciye Vekili benim vesatetime müracaat etti. Vazifem icabı, Hariciye Vekilinin bu istimzacını büyük Şef'ten sordum. Bana verdiği cevap şu idi:*

Tereddüdümde haklıyım, çünkü Tevfik Rüştü bana Arnavutluk hükümeti için ismini bilmediğim, şahsiyetini tanımadığım ve benim dostum Arnavutluk'ta benim düşündüğüm gibi vazife ifa edip etmeyeceğine hiçbir nevi kanaatim olmayan bir zatı göndermeği muvafık

⁹³ Özcan, "Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri", s.260.

⁹⁴ Mehmet Gönlübol, Cem Sar, (1989) Olaylarla Türk Dış Politikası, Cilt 1, 7. Baskı, Ankara, s.103. Özcan, a.g.e., s.265.

⁹⁵ Ertem, "Mustafa Kemal'in Balkan Politikası...", s.5.

⁹⁶ Özcan, "Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri", 271.

⁹⁷ Bu belge elçilere göreve başlarken pek verilmeyen yazılı yönerge olarak Türk diplomatik belgeleri içinde benzeri pek az bulunan belgelerden biridir. Şimşir, "Atatürk'ten Elçi Ruşen Eşref Ünaydın'a Yönerge", s.299-300.

bulmadığımdandır. Ben istiyorum ki Arnavutluğa gidecek olan mümessilimiz benim yakından bildiğim, ahlakına inandığım ve benim düşüncelerime yakından vakıf bir zat olsun. Öyle bir zat bulunmadıkça Arnavutluk için teklif olunan sefirlerin memuriyetini tastik etmeyeceğim.

Ben, Riyaseticumhur Umumi Katibi olarak vazifemi samimiyetle ifa ettim, yani Gazi'nin mütaleasını Hariciye Vekili Beyefendiye olduğu gibi arz ettim. Ve bundan sonradır ki Hariciye Vekili son ve kati teklifini yaptı. Bu teklif neticesinde, ki buna Başvekil İsmet Paşa Hazreleri de iştirak buyurdular, acizleri elçiliğe tayin olundum. Bundan, itiraf edeyim ki, bir cihetçe mahzunum. Hüznümü izaha hacet yok. Fakat hüznümü izale eden şudur ki Şefimin büyük dostluk alakası gösterdiği muhterem Arnavutluk için beni tercih etmesidir. Hüznümü izale eden şudur ki ben Arnavutluk'ta onun benden beklediği gibi vazife yapmağa muvaffak oldukça ki – bu vazife Arnavut – Türk kardeşliğini, dostluğunu yükseltmektir – daima onun yanında gibi mütehasis olacağım”⁹⁸ sözleriyle değerlendirmiştir.

Atatürk ayrıca yönerge ile ilk olarak elçiliye atanan Ruşen Eşref'e tavsiyeler ile Balkan Paktı içinde Arnavutluk'u görmek arzusunu dile getirmiştir⁹⁹. Bu konuda; “Arnavutluğun Balkan Pactı'na girmesi hususunda sarıh ve kat'i teşebbüsler henüz olmamışsa bunda da Arnavutluk menfaatinin icabı hakim tutulmuştur. Benim esas fikrim, Arnavutluğun daima bu pacte'in tabii ve daimi azası görmektir. Bu arzumun fiilen tecellisinin gene Arnavutluk devletinin kendini müsait şartlar içinde görmesi sayesinde az zamanda vukubulacağı ümniyesini muhafaza etmekte ve müsait an'a intizar etmekteyiz. Arnavutluk bu pacte'a dahil olmadığı halde pacte'in Arnavutluk Hükümeti'nin Balkan hudutlarını temin etmesi keyfiyeti sureti mahsusada iltizam edilmiştir”¹⁰⁰.

Atatürk, yönergede tüm Balkan ülkelerine karşı Türkiye'nin Balkan politikasını; “hakiki, ciddi ve ileri dostluk ve her noktai nazardan karşılıklı emniyet ve samimiyet içinde müşterek çalışmak” şeklinde vurgulayarak, Ruşen Eşref'e; “Balkan devletleri mümessilleri ile irtibat ve münasebette onları bu noktai nazara getirmek ve devlet ve hükümetlerini bu nokta üzerinde çalışmağa davet etmelerini teşvik etmek” talimatını vermiştir¹⁰¹.

Türkiye'nin Arnavutluk'un bu pakta girmesini ümit ettiği belirtilerek, Türkiye'nin Balkan politikası ve İtalya hakkındaki düşüncelerin paylaşılmasına yer verilmiştir. İtalya'ya karşı davranış konusunda “hiçbir şahsa karşı ve hiçbir mecliste İtalya'nın lehinde ya da aleyhinde konuşulmayacağı” garantisini vermiştir¹⁰².

Elçi Ruşen Eşref tarafından iletilmesini istediği hususlar ile ilgili bir mesajı da; “Biz Arnavut milletini severiz, kardeş tanırız, kendimizden uzak görmeyiz. Devlet ve millet olarak kuvvetlenmesini ve terakki etmesini ve Balkanlar'da layık olduğu mevki kuvvetle, bilhassa müstakil, emniyetli bir surette almasını ciddi ve kat'i olarak isteriz. Buna emniyet edebilirler.

“Türkiye-Arnavutluk siyasi münasebetlerinin base'ı budur. Bu hususta bana (Atatürk'e), Cumhuriyet hükümetine ve Fırkamıza tamamen emniyet edebilirler... Türk milletinin de hissene ve kalben Arnavut milletini kardeş bildiğine şüphe etmemelidir...”¹⁰³.

21 Ekim 1933'te Genel Sekreterliğe atanan Ruşen Eşref¹⁰⁴ paktın imzalanmasından sonra 17 Mart 1934 tarihli kararname ile elçilik görevine atanmıştır¹⁰⁵. 2 Nisan 1934'te

⁹⁸ Şimşir, “Yönerge”, s.310-311.

⁹⁹ Özcan, “Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”, s.273.

¹⁰⁰ Şimşir, “Atatürk'ten Elçi Ruşen Eşref Üneydin'a Yönerge”, s.311.

¹⁰¹ Şimşir, “Yönerge”, s.311.

¹⁰² Özcan, “Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”, s.272.

¹⁰³ Şimşir, “Atatürk'ten Elçi Ruşen Eşref Üneydin'a Yönerge”, s.300.

¹⁰⁴ BCA. 030.10.02.40.74.1, (21 Ekim 1933)

¹⁰⁵ BCA. 030.10.02.43.15.6, (17 Mart 1933) Bu atamanın olumlu bir etki yaptığı Tiran'da yayınlanan İlyria gazetesinde Şurayı Devlet Reisi Mehti Fraşeri'nin 25 Mart 1934 tarihli makalesine yansımış

Ankara'dan yola çıkmış ve 8 Nisan Pazar günü Draç Limanında karşılanmıştır. Arnavutluk hükümeti namına Hariciye protokol şefi Mösyö Rok Stani iltifatlı cümleler ile karşılanarak tahsis edilmiş otomobil ile elçiliğe götürülmüştür. Ruşen Eşref 10 Nisan 1934 Salı sabah protokol gereği Kral ve annesinin defterini imzalamış ve Hariciye Nazırı Cafer Villa tarafından kabul edilmiştir.

Ruşen Eşref ile Arnavutluk makamları kadar İtalyan elçisi ve diğer elçilerde ilgilenmiştir. İtimatnamesini Kral Zogu'ya sununcaya kadar kimse ile görüşmemiş Draç'ta kendisine özel mektup ile "*hoş geldin*" diyen ve daha sonra elçiliğe ayrıca telefon eden ve yemek davetinde bulunan İtalyan elçisi Koh'a "*itimatnami Kral'a sunmadım*" diyerek davetini kabul etmemiştir¹⁰⁶. İtalya'nın Türkiye Tiran elçisinin gelişinden telaşlandığı anlaşılmıştır¹⁰⁷. Ruşen Eşref Bey'in Romanya Katibinin Tevfik Bey'e söylediği sözleri aktarmasıyla açıkça anlaşılmaktadır. Ruşen Eşref Tiran'a gidişinin; "*Yeni elçi, Arnavutluğu da Balkan paktına mı sokacak? Sizin elçi buraya tayin edildiğinden beri burada İtalyan Elçisi Roma'ya belki 15 rapor verdi. Basri Reşit Beyin dediğine göre de geçen akşam kendi evindeki çayda Alman Maslahatgüzarı Mösyö Fon Luckvvald, Almanya'nın Ankara'daki Büyük Elçisi Mösyö Ron Rosemberg'in benim hakkımda çok medihkarane bir rapor yazmış olduğunu söylemiş*"¹⁰⁸ sözleriyle yarattığı etkiden Ankara'yı haberdar etmiştir. Paktın imzasından iki ay sonra, Balkan Paktı'na katılmamış olan Arnavutluk ve Bulgaristan'a verilen önemin devam ediyor olması, özellikle Arnavutluk'un paktın içine çekilebileceği olasılığı fazlasıyla İtalya'yı rahatsız etmiştir.

Elçi Ruşen Eşref Bey 14 Nisan 1934'te Arnavutluk protokol şefi tarafından telefon ile aranmış ve Kral tarafından 18 Nisan günü saat 11.00'de kabul edileceği söylemiştir. Protokol Şefi ve itimatnameyi Fransızca, sonrasında Kral isterse huzurda Türkçe hitap edebileceğini, bir gün sonra protokol ziyaretlerinde bulunacağını belirtmiştir. Ertesi günü Protokol Şefi elçiliğe gelerek elçinin Kral ile doğrudan Türkçe hitap etmesinin istendiğini söylemiştir.

Protokol Şefinden sonra elçiliğe Arnavutluk'un Ankara Büyükelçisi Cavit Bey gelmiştir. Cavit Bey, Ruşen Eşref Bey'e; "*Dün Kral Hazretleri tarafından kabul edildiği zaman Kralın Türkiye elçisini Tiran'da görmekle duyduğu hazdan, Türkiye'ye karşı beslediği sevgiden, ben Türkçe konuşursam çok memnun kalacağını bildirdiğinden bahsetti*" demiştir. Cavit Bey ayrıca Arnavutluk'taki bütçe sıkıntıları sebebiyle Ankara'daki Arnavutluk Elçiliği ile İstanbul'daki Arnavutluk Konsolosluğu'nun kapatılacağını ifade etmiştir.

Kralın yaverlerinden Muharrem Bayraktar Bey tarafından elçilik heyeti iki otomobil ile elçilikten alınmıştır. Saray'da Saray Teşrifat Müdürü tarafından karşılanarak Başyaver Miralay Sereçi'nin bulunduğu salona alınmışlardır. Bu kabul ve tanışma sonrası Kral tarafından Ruşen Eşref Bey kabul edilmiştir. Kral elçiyi büyük bir salonda ayakta karşılamış ve yanına hiçbir memur almayarak bizzat görüşmüştür¹⁰⁹.

Ruşen Eşref, Kral Zogu ile görüşmesini ayrıntılı rapor ile Ankara'ya bildirdiği raporda; "*Kral beni büyücek bir salonda kabul etti. Kendisi orta yerde ayakta duruyordu. Yanında ne Hariciye Nazırı vardı ne de başka bir memur. Mülakat yalnız ikimiz arasında olacaktır. Bana doğru ilerledi. Öyle ki protokolün tespit ettiği üç reveranstan üçüncüsünü ancak, bana uzatıp kuvvetle sıktığı elimi eline verirken bitirebildim. Önce kendisi: "Safa geldiniz Beyefendi" diyerek Türkçe konuştu... "Buyurun Beyefendi" diye bürosuna ilerledi...*

---

olmalıdır. Türkiye, Türk inkılabı ve Mustafa Kemal'den övgü ile bahsetmesi elçilik ataması ile birlikte değerlendirilebilir. BCA. 030.10.233.572.7 (9 Mayıs 1934) s.4.

¹⁰⁶ BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.2-3.

¹⁰⁷ BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.2-3.

¹⁰⁸ BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.4.

¹⁰⁹ BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.6-7.

Kendisi, iki pencerenin ortasındaki duvarın önünde, yüzü kapıya doğru olan büronun başına geçti. Bana da karşısındaki koltukta yer gösterdi. Oturmadan önce, itimatnamemi ve muhterem selefim Tahir Lütfi Bey'in vedanemesini takdim ettim. Reiscumhur Hazretlerinin dostane ve muhabbetkarane selamlarını getirdiğimi söyledim. Teşekkür etti, oturmaklığımu işaret etti"¹¹⁰.

Ruşen Eşref Bey, kendisine ikram edilen sigarasını içmeye başlamadan Atatürk'ün lisanından iki ülkenin birbirine yaklaşmasına ve kuvvetlendirilmesine çalışacağını, Kral'ın bu konuda iradeleri olur ise Hükümetine iletceğini belirtmiştir¹¹¹.

Kral Zogu Türkiye ile ilgili olarak; "Beş asır Türkiye ile his ve hars iştirakinde bulduk. Bu beraber yaşayış bizim üzerimizde silinmez sevgi ve minnet hisleri bırakmıştır. Beş asır Arnavut milletinin vahdetini Türkiye muhafaza etmiştir. Türkiye olmasaydı Arnavutluk kendini ne Slav istilasından kurtarabilirdi, ne de Latinlerin Arnavutluğu haritai cihandan silmelerinin önüne geçilebilirdi. Varlığımızın esasını Türkiye'ye medyunuz. Biz necip Türk milletine büyük kardeş diye bakarız, onun devletini büyük kardeş devlet görürüz. Bugün bile yeni Arnavutluğu teşkil eden Hükümet unsurlarının ekseriyeti Türkiye'de tahsil ve terbiye görerek yetişmiş olanlardır. Onun için biz Türkiye'nin Elçisini burada görmekle pek çok seviniriz. Siz burada yabancı değilsiniz, kendinizi kendi memleketinizde gibi biliniz. Tabii hükümetle temas edeceksiniz, yalnız bununla kalmayınız. Rica ederim, memlekette biri imiş gibi geziniz, halkla sık sık ve yakından temas ediniz. Memleketimizin necip Türk milletine karşı beslediği duyguyu ve sevgiyi kendi gözlerinizle görünüz. Hükümetle sık sık temas ediniz, dilediğinizi sorunuz, öğreniniz, hatta secrete işleri bile, bunu samimi kalbimden söylüyorum, benim şahsımda size, milletinize, büyüklerinize bir dost bulacaksınız.... Beni istediğiniz zaman gelip görünüz, hatta bir iş için olmayıp sırf konuşmak için olsa bile... Gerçi bunu öteki elçiler biraz kıskanırlar, fakat bunun hiç ehemmiyeti yok. Çünkü herkesin bilmesi lazım gelir ki, Arnavutluk'ta Türk elçisi yabancı bir varlık sayılmaz"¹¹² demiştir.

Elçinin Arnavutluk'u nasıl bulduğunu, sıkılıp sıkılmadığını sormuş, elçinin Arnavutlukta bulunmaktan bahtiyar olduğunu, Arnavutluk'taki gelişmeleri gördüğünden mutlu olduğunu belirtmesiyle; Kral büyük bir samimiyetle; "Memleketin her yanını görürseniz bu nikbinliğinizi muhafaza edemeyeceğinizden korkarım" diye sözlerine devam etmiştir. Kral; "yapacak birçok imar, umran ve iktisadi refah işi varken büyük ve sürekli buhran, çaresizlik ve vasıtasızlık yüzünden" çok sıkıntı ve ızdırap çektiklerini paylaşmıştır¹¹³.

Kral Türkiye'nin krizi aşmak için neler yaptığını öğrenmek için özel çaba sarf etmiştir. Türkiye'de yapılan işlere dair kitapların kendisine ulaştırılmasından memnuniyet duyacağını, "Hepsini okumak isterim" sözleriyle belirtmiştir. Arnavutluk'ta yeterli yetişmiş eleman ve sermaye bulunmadığını belirtmiş ve Türkiye nüfusu ile ilgili olarak bilgi almak istemiştir. Nüfusun 17 milyon olduğunu öğrenen Kral, kendilerinin ülke nüfusunun artması için sağlık alanında tedbir almaya çalışıyor olsalar da yeterince başarılı olamadıklarını paylaşmıştır. Ülkede var olan asayişten dolayı son derece memnun olduğunu sözlerine eklemiştir¹¹⁴.

Kral kabulün sonuna doğru bir itirafta bulunarak; gerçekte "Cumhuriyet"ten yana olduğunu, ancak şartlar gereği kendisini "kral" ilan etmek zorunda kaldığını adeta Atatürk'ten özür dilercesine ifade etmiştir. Kral, "Bu asayiş eskiden yoktu. Dahili

¹¹⁰ BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.7-8.

¹¹¹ Şimşir, "Atatürk'ten Elçi Ruşen Eşref Ünaydın'a Yönerge", s.313-314.

¹¹² BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.8-9 ve 10.

¹¹³ BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.10-11.

¹¹⁴ BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.11-14.

tezepzübün çokluğu, Arnavutluğun varlığını tehlikeye düşürmüştü. Her yanımızdaki yabancı faaliyetler bizi darma dağınık etmek tehlikesini gösteriyordu. Bunun önünde ancak kendi şahsi gayelerimizden fedakarlıkta bulunarak geçebildik. Yoksa esasta ben de Cumhuriyet taraftarıyım, Gazi hazretleri kadar cumhuriyetçiyim, emin olsunlar, fakat şeraitin icabı bizi bu yolda harekette bulunarak dahili vahdeti temine sevketti. Bunu böyle bilmelerini rica ederim. Gazi Hazretlerinin ve eserlerinin hayranıyım. Kendilerine benim derin ve kalbi hürmetlerimi bildirin. Beni bir küçük kardeşi telakki etsinler. Beni nasihatlerinden ve irşatlarından uzak bulundurmasınlar. Terakkiye giden memleketinizi memleketimize örnek sayıyoruz, biz sizi numune alıyoruz” sözleriyle ifade etmiştir. Başbakan İsmet Bey ile Dışişleri Bakanına selamları ile görüşme bitmiştir¹¹⁵. Ruşen Eşref’in elçiliği döneminde önemli ölçüde Türkiye – Arnavutluk ilişkileri olumlu gelişmelere sahne olmuştur.

Arnavutluk Hükümeti maddi sıkıntı nedeniyle Türkiye’deki elçiliğini kapatmaya ve kapatılan elçiliğin işlerinin Atina’daki elçilik vasıtasıyla yürütülmesine karar vermiştir¹¹⁶. Elçi Ruşen Eşref Arnavutluk’un Atina ve Ankara elçiliğine tayin olunan Cavit Bey’in Atina’ya hareket ettiğini ve Ekim ayı içinde Ankara’ya geleceğini bildirerek kendisine Türkiye için yeniden itimatname verilip verilmeyeceği kendisinden sormuştur. Cevap; “*Evvelce yapılan tebligata göre ilga keyfiyeti yalnız Ankara’daki sefarethanenin kaldırılmasından ibaret bulunmasına ve Sefir Cavit Bey Leskoviç’in vedaname takdimi sureti ile vazifesine nihayet verilmemiş olmasına nazaran kendisine yeniden itimatname tanzimine lüzum olmadığı cevaben Tiran elçiliğimize bildirilmiştir*” şeklindedir¹¹⁷. Arnavutluk Hariciye Nazırı Ankara elçiliğin kapatılmasından üzüntü duyduklarını, ancak maddi nedenlerden kapatmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Ancak maddi durum etkili olsa dahi, Almanya, Avusturya, Çekoslovakya ve Litvanya devletleri nezdinde yeni elçilikler kurulmasına karar verilmesi bir çelişki olmuştur. Ankara elçisinin kaldırılmasında yalnız maddi nedenler değil, Balkan Paktı dışında bırakılması etkili olmuştur¹¹⁸.

Ruşen Eşref 15 Ekim 1934 günlü kararname ile Tiran elçiliğinden Atina elçiliğine atanmıştır¹¹⁹. Tiran elçiliğine de 23 Ekim 1934’te Manisa Milletvekili Yakup Kadri Bey atanmıştır¹²⁰.

Arnavutluk gazetelerinden Vatra 30 Ekim 1934’te Ankara’da başlayacak Balkan Ülkeleri Dışişleri Bakanları konferansının çok önemli olduğu vurgulayarak Küçük Antant ile Balkan Paktı ülkelerinin birleşmesiyle bir blok oluşacağı belirtilmiştir. Bu habere göre; “*Bu blok, her ne kadar birçok devletlerin birleşmesiyle vücuda gelecekse de ve her ne kadar bu devletlerin menfaatleri birbirile kabili telif değilse de bu müthiş ve korkutucu bir bloktur*” denilmiştir. Yeni blokun genel siyaset üzerinde etki yapacağı için küçük devletlerin bağımsız siyaset takip etmelerinin mümkün olmayacağı, büyük devletlerin politikalarının takipçisi olacakları haberi yer almıştır¹²¹. Arnavutluk’un aynı gün tarihli Besa gazetesi ise toplanacak konferansta Yugoslavya Hariciye Nazırı Mr. Yevtitch Balkan paktı ülkeleri ile Küçük antant ülkelerinin birleşmesini teklif edeceğini belirterek yeni bir organizasyon oluşacağına işaret ediyor. Yugoslavya ve Romanya’nın Küçük Antantın üyesi olduklarını Türkiye ve

¹¹⁵ BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.14.

¹¹⁶ Arnavutluk hükümeti Ankara’daki ve Sofya’daki elçiliklerini kaldırarak Atina’daki elçisini aynı zamanda Türkiye, Belgrat’taki elçisini de aynı zamanda Bulgar Krallığı nezdine tayin etme kararı vermiştir. BCA. 030.10. 233.572.11 (17 Ekim 1934) s.2-3.

¹¹⁷ BCA. 030.10. 233.572.11 (17 Ekim 1934) s.1.

¹¹⁸ BCA. 030.10.233.572.5 (24 Mart 1934), s.3.

¹¹⁹ Atina birinci sınıf elçiliğine ikinci derece ile tayin edilmiştir. BCA. 030.10.02.48.70.13 (15 Ekim 1934) . *Resmi Gazete* 25 Ekim 1934.

¹²⁰ BCA. 030.10.02.49.72.10 (23 Ekim 1934), *Resmi Gazete* 23 Ekim 1934, BCA. 030.10. 74.491.13 (31 Ekim 1934)

¹²¹ BCA. 030.10. 233.572.15 (29 Ekim 1934) s.3.

Yunanistan'ın birleşmeye taraftar olmasına bağlı olduğunu, Türkiye'nin taraftar olduğu, Yunanistan'ın taraftar olmadığı bilgisi verilmiştir¹²².

Balkan Paketi Konseyi Ankara'da Yunan Dışişleri Bakanı başkanlığında toplanarak paktın iyi işlenmesi için programı hakkında görüşmeler yapılmıştır. Balkan paketi, pakt üyesi ülkelerin sınırlarını garanti etme üzerine olduğu halde Arnavutluk ve Bulgaristan gibi ülkeler pakta şüphe ile bakmışlardır¹²³.

Arnavutluk özellikle İtalya ile ilişkilerin bozuk olduğu dönemlerde Türkiye'ye yaklaşmış, ilişkilerinin iyi olduğu dönemlerde Türkiye'den uzaklaşmıştır. Balkan paktına yaklaşımı da aynı çizgide olmuştur.

Türkiye'nin Arnavutluk vatandaşlarına ve Türkiye'de yaşayan Arnavutlara karşı olumsuz bir tutumu söz konusu olmamıştır. Arnavutluk Müslümanlarından göç ve iltica suretiyle ülkemize gelenlere bir soruşturma sonrası Türk Vatandaşlığına geçmeleri konusunda gerekli kolaylıklar gösterilmiştir¹²⁴.

Ruşen Eşref'ten sonra 23 Ekim 1934'te Tiran elçiliğine atanan Yakup Kadri Bey¹²⁵ Arnavutluk'a gittiği gün, iki önce ölen Kralın annesi¹²⁶ Hatice Hanım için 40 günlük bir yas ilan edildiğini öğrenmiştir¹²⁷. Yakup Kadri Bey ancak 30 Kasım 1934 günü Dışişleri Bakanı tarafından kabul edilmiştir¹²⁸. Yakup Kadri'nin güven mektubunu sunması gecikmiştir¹²⁹.

Kralın 26 Kasım 1934'te ölen annesi için Atatürk başsağlığı mesajı göndermiştir¹³⁰. Türkiye Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk, Kral Zogu'ya *"Uğradığımız çok acı yas dolayısıyla en samimi taziyelerimin onanmasını rica ederim"* sözleri ile taziyede bulunmuştur. Kral Zogu'da, Atatürk'e; *"Büyük yasıma lütfen iştiraklerinizden dolayı fevkalade mütehasis olarak en samimi teşekkürlerimin kabulünü rica ederim"* sözleriyle cevap vermiştir¹³¹. Aynı süreçte Arnavutluk ulusal bayramı münasebetiyle Atatürk Kral Zogu'ya *"Arnavutluk Milli bayramı münasebetiyle Zatı Haşmetanelerinden hararetli tebriklerimi ve memleketinin*

¹²² BCA. 030.10. 233.572.15 (29 Ekim 1934) s.4, BCA. 030.10. 233.572.13 (7 Kasım 1934) s.4.

¹²³ Fransa basını olumlu bakarken Balkan paktına, Arnavutluk ve Bulgaristan basını Paktın gizli kısımlarının var olduğu şüphesiyle Pakta kuşkuyla bakmışlardır. BCA. 030.10. 233.572.13 (7 Kasım 1934) s.2-3, BCA. 030.10. 233.572.14 (29 Teşrinisani 1934) s.3.

¹²⁴ Bu konuda kabul edilen kararnameleler; BCA. 030.18. 01.02.10.23.3 (26 Nisan 1930), BCA. 030.18. 01.02.14.63.4 (8 Ekim 1930), BCA. 030.18. 01.02.19.26.10 (12 Nisan 1931), BCA. 030.10. 01.02.23.61.5 (17 Ağustos 1931), BCA. 030.10. 01.02.23.63.9 (6 Eylül 1931), BCA. 030.10. 01.02.24.74.19 (11 Kasım 1931), BCA. 030.10. 01.02.24.79.16 (19 Aralık 1931), BCA. 030.10. 01.02.31.64.9 (21 Eylül 1932), BCA. 030.10. 01.02.36.36.8 (15 Mayıs 1933), Nansen Pasaportuna sahip eski Arnavutluk prensi De Wied'in zevcesine Türkiye için vize verilmiştir. BCA. 030.10. 01.02.38.57.20 (10 Ağustos 1933). 1934 sonrasında devam etmiştir. Bkz. BCA. 030.10. 01.02.87.69.16 (19 Temmuz 1939).

¹²⁵ BCA. 030.10.02.49.72.10 (23 Ekim 1934), Resmi Gazete 23 Ekim 1934, BCA. 030.10. 74.491.13 (31 Ekim 1934)

¹²⁶ Yakup Kadri Bey karşılanması esnasında Elçilik Katibi Tefik Bey'in yaklaşarak kulağına Arnavutluk Protokol Şefine yönelik, Kralın annesinin ölümü üzerine üzüntülerini belirten birkaç söz söylemesinin iyi olacağını söylemesiyle ilgili olarak, ölümden haberinin olmadığını, hemen hüzünlü bir yüz takınarak: *"Ne yazık ki,"* dedim, *"bu güzel memlekete ayak basarken kafi derecede sevinemiyorum. Majeste Kral'ın uğradığı felaketten çok üzgünüm"* demiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Zoraki Diplomat, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, s.74.

¹²⁷ Özcan, *"Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri"*, s.281, Yakup Kadri Bey, kırk günlük yas müddetinin Kral tarafından –sözde Türk elçisinin hatırı için- yarıya indirilmiş olduğunu ve bu yirmi günlük sürenin kendisine çok uzun geldiğini belirtmiştir. Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s.75.

¹²⁸ Özcan, *"Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri"*, s.281.

¹²⁹ Şimşir, *"Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları-1"*, s.342.

¹³⁰ Özcan, *a.g.e.*, s.281.

¹³¹ *Zaman*, 3 Kanunuevvel 1934, No:166 s.2.

büyüklüğü ve refahı için olan temennilerimi kabul etmelerini rica ederim” sözleri ile kutlarken, Kral Zogu; *“Göndermek lütfunda buldukları tebrik ve temennilerden dolayı Zatu devletlerinden teşekkürlerimin ve değişmez dostluğumun teminatını kabul etmelerini rica ederim”* sözleriyle cevap vermiştir¹³².

Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) elçi olarak ancak 12 Aralık 1934'te selefinin vedanamesini ve güven mektubunu sunabilmiştir. Kral, Yakup Kadri Bey'i kabulünde Ruşen Eşref ile yaptığı gibi Türkçe konuşup, bilgi alıp Türkiye ile ilgili aynı düşünceleri paylaşmıştır. Ancak bu düşüncelerin samimiyeti şüpheli davranışlar Arnavutluk resmi kurumlarından eksik olmamıştır¹³³.

Arnavutluk – Türkiye arasındaki en önemli sorun Ahmet Zogu'nun krallığı ilanı, Faşist İtalya yönetimi ile işbirliği yapması, Arnavutluk'un Faşist İtalya'nın politikalarının etkisinden kurtulamaması ve gelenekçi yapıdan kendisini soyutlayamaması olmuştur. Hatta Ahmet Zogu'nun 1936'da daha ileri giderek Osmanlı saltanatının bakiyeleri ile yakınlaşarak Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit'in kız kardeşi prenses Saniye ile oğlu Prens Abid'i evlendirmesi, iyileşme yoluna giren Arnavutluk – Türkiye ilişkilerinin yeniden gerilmesine yol açmıştır¹³⁴. Elçi Yakup Kadri Bey düğün yapılacağı duyumunu Ankara ile paylaşınca hükümet ve Dışişleri Bakanlığının *“bunda pek büyük bir siyasi olay manası bulmuş”* ve elçinin *“hemen Tiran'dan çıkıp gitme”*si emrini vermiştir. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı Balkan Devletleri elçilerine *“tebligat”* göndererek *“...bu hadiseden sade Türkiye Cumhuriyeti'nin menfaatlarına değil, Balkan Anlaşmasına da zarar getirebilecek bir siyasi huzursuzluk çıkabileceği”* uyarısında bulunmuştur¹³⁵.

Arnavutluk'un 1939'da işgaline kadar ağır aksak ilişkiler devam etmiştir. Arnavutluk İtalya'ya olan yüklü borçları nedeniyle İtalya'nın siyaset çizgisini takibe mecbur kalmıştır¹³⁶.

Sonuç

Arnavutluk - Türkiye ilişkileri Arnavutluk siyaseti ve Arnavut halkı çerçevesinden bakıldığında iki ayrı özellik sergilemektedir. Arnavutluk'ta ilk olarak Ahmet Zogu'nun *“Krallık”* yönetimi ilişkileri gererken, Arnavutluk halkının özellikle monarşi karşıtı reformistleri tarafından büyük bir dostluk ve yakınlık söz konusu olmuştur. Genç Türkiye Cumhuriyeti, Arnavutluk'ta cumhuriyet ile yönetilmesinden yana olmuştur. Bölgede monarşi ve totaliter rejimlerden ziyade cumhuriyet rejimlerinin yaygınlaşmasından yana tavır geliştirmiştir.

Türkiye 1928 ve 1936'da iki kez büyükelçisini çekmekle yetinmeyip, elçiliğini maslahatgüzarlık seviyesine indirmiş olsa dahi Arnavutluk ile 1934-1936 yılları arasında diplomatik ilişkiler tamamen kopmadan devam etmiştir. Bu ilişkilerin gelişmesindeki olumsuz yaklaşımların kaynağı önemli ölçüde Arnavutluk olmuştur. İtalya-Arnavutluk ilişkileri Arnavutluk ile Türkiye ve Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde

¹³²Zaman, 7 Kanunuevvel 1934, No:170 s.2.

¹³³ Özcan, *“Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”*, s.281-282, Şimşir, *“Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları-1”*, s.341, Yakup Kadri Bey *“bir türedi hükümdar sarayına mahsus özentili gösterişlerden pek uzak bir sadelikle... Buyurun Yakup Kadri Beyefendi”* hitabıyla İstanbul Türkçesi ile kabul edildiği bilgisini vermiştir. Karaosmanoğlu, a.g.e., s.78.

¹³⁴ Shpuza, *“Atatürk ve Arnavutluk-Türkiye İlişkileri”*, s.344-345.

¹³⁵ Bu talimatın üzerinden yirmi dört saat geçmeden Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan elçilerinin hemen Tiran'ı terk ederek herhangi bir diplomatik özür ile düğüne katılmamaları emredilmiştir. Karaosmanoğlu, *“Zoraki Diplomat”*, s.98.

¹³⁶ Atmaca, *Zogu ve Atatürk*, s.100.

önemli etki yapmıştır. Balkan ülkelerinden özellikle Yugoslavya ile azınlık sorunu temel sorun olarak kendisini göstermiştir. Olumsuzluklara rağmen Arnavutluk – Türkiye ilişkilerinde Cumhuriyetin ilanının yıldönümü ile Arnavutluk’un bağımsızlık yıl dönümlerinin karşılıklı jestler ile kutlanmasına özen gösterilmiştir.

II. Dünya Savaşı öncesi yakınlaşmaların çok önemli olduğu bir devrede Arnavutluk’un siyasal tercihini Faşist İtalya’dan yana yapması, Arnavutluk – Türkiye ilişkilerinin canlanmasının önündeki en büyük engeli teşkil etmiştir. İki ülkenin ilişkilerindeki olumsuzluklar milli çıkarların çatışmasından kaynaklanmamış, Arnavutluk’un İtalya’dan bağımsız politikalar geliştirememesinden kaynaklanmıştır.

İtalyan Faşizminin Akdeniz’de yarattığı tehditkâr tutum, Türkiye’yi İtalya’dan sürekli uzaklaştırırken, devamlı olarak İtalya’yı Arnavutluk’a yaklaştırmıştır.

Kaynakça

I. Arşiv Belgeleri

- BCA. 030.10.233.570.14. (2 Kanunuevvel 1931).
BCA. 030.10.229.543.23. (24 Teşrinisani 1931).
BCA. 030.10.226.523.30 (9 Teşrinisani 1929) s.3-4 ve 5.
BCA. 030.10.226.523.30 (9 Teşrinisani 1929) s.5.
BCA. 030.10.233.570.22 (4 Kanunusani 1933) s.1.
BCA. 030.10.233.570.22 (4 Kanunusani 1933) s.2-3.
BCA. 030.10.233.571.4 (4 Mart 1933).
BCA. 030.10.233.570.24 (25 Kanunusani 1933) s.1.
BCA. 030.10.233.571.1 (9 Şubat 1933) s.1-2.
BCA. 030.10.220.486.3 (21 Şubat 1933) s.1-2.
BCA. 030.10.233.571.14 (16 Temmuz 1933).
BCA. 030.10.233.571.15 (9 Temmuz 1933).
BCA. 030.10.220.486.3 (4 Kanunusani 1933) s.3.
BCA. 030.10.233.572.1 (21 Kanunuevvel 1933)
BCA. 030.10.233.572.5 (24 Mart 1934).
BCA. 030.10.02.40.74.1, (21 Ekim 1933).
BCA. 030.10.02.43.15.6, (17 Mart 1933).
BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.2-3.
BCA. 030.10.233.572.7 (9 Mayıs 1934) s.4.
BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.4.
BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.6-7.
BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.8-9 ve 10.
BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.10-11.
BCA. 030.10.233.572.8 (14 Mayıs 1934) s.11-14.

- BCA. 030.10. 233.572.11 (17 Ekim 1934) s.1.
BCA. 030.10. 233.572.11 (17 Ekim 1934) s.2-3.
BCA. 030.10.233.572.5 (24 Mart 1934), s.3.
BCA. 030.10.02.48.70.13 (15 Ekim 1934) .
BCA. 030.10.02.49.72.10 (23 Ekim 1934).
BCA. 030.10. 74.491.13 (31 Ekim 1934).
BCA. 030.10. 233.572.15 (29 Ekim 1934) s.3.
BCA. 030.10. 233.572.15 (29 Ekim 1934) s.4.
BCA. 030.10. 233.572.13 (7 Kasım 1934) s.2-3.
BCA. 030.10. 233.572.13 (7 Kasım 1934) s.4.
BCA. 030.10. 233.572.14 (29 Teşrinisani 1934) s.3.
BCA. 030.18. 01.02.10.23.3 (26 Nisan 1930).
BCA. 030.18. 01.02.14.63.4 (8 Ekim 1930).
BCA. 030.18. 01.02.19.26.10 (12 Nisan 1931).
BCA. 030.10. 01.02.23.61.5 (17 Ağustos 1931).
BCA. 030.10. 01.02.23.63.9 (6 Eylül 1931).
BCA. 030.10. 01.02.24.74.19 (11 Kasım 1931).
BCA. 030.10. 01.02.24.79.16 (19 Aralık 1931).
BCA. 030.10. 01.02.31.64.9 (21 Eylül 1932).
BCA. 030.10. 01.02.36.36.8 (15 Mayıs 1933).
BCA. 030.10. 01.02.38.57.20 (10 Ağustos 1933).
BCA. 030.10. 01.02.87.69.16 (19 Temmuz 1939).
BCA. 030.10.02.49.72.10 (23 Ekim 1934).
BCA. 030.10. 74.491.13 (31 Ekim 1934).

II. Resmi – İnternet Yayınlar

- BALKAYA, Sabri, (2004), Basınımıza Yansıdığı Şekliyle Balkan Antantı Sürecinde Türkiye ve Bulgaristan, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı:60, Cilt:XX, Kasım, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-60/basinimiza-yansidigi-sekliyle-balkan-antanti-surecinde-turkiye-ve-bulgaristan> (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2015)
- ERTEM, Barış, (2010) “Mustafa Kemal’in Balkan Politikası ve Atatürk Dönemi’nde Türkiye Balkan Devletleri İlişkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:21, Temmuz-Ağustos-Eylül, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, <http://www.akademikbakis.org/eskisite/21/12.pdf> (Erişim tarihi: 20 Ocak 2015)
- SHPUZA, Gazmend, (1990), Atatürk ve Arnavutluk-Türkiye İlişkileri, *Atatürk Yolu*, Cilt:2, Sayı:6 s.335, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ankuayd/issue/view/5000000364> (Erişim tarihi: 5 Ocak 2015)
- YEL Selma-ÖZCAN Halil, Mustafa Kemal’in Selahattin Saip Bey’i Arnavutluk’ta Görevlendirmesinin Sebep ve Sonuçları (1920-1923), *Atatürk Araştırma Merkezi*

Dergisi, Sayı:70, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-70/mustafa-kemalin-selahattin-saip-beyi-arnavutlukta-gorevlendirmesinin-sebep-ve-sonuclari-1920-1923> (Erişim Tarihi, 24 Nisan 2015)

III. Kitaplar ve Makaleler

ATMACA, (2007) Tayfun, *Krallıktan Cumhuriyete Tarihte İz Bırakan Dostluğun Mimarları Zogu ve Atatürk*, Ankara.

GÖNLÜBOL, Mehmet, SAR, Cem, (1989) Olaylarla Türk Dış Politikası, Cilt 1, 7. Baskı, Ankara.

ÖZCAN, Halil, (2011), *Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1920-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

KARAOŞMANOĞLU, (1998), Yakup Kadri, Zoraki Diplomat, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

POLAT, Anıla, (2005) Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurulduğu Yıllarda Arnavutluk Cumhuriyeti ile İlişkileri (1920-1938), Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı:33, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/766/756> (Erişim Tarihi: (5 Ocak 2015)

ŞİMŞİR, Bilal N, (2001) *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (Büyükelçilik Anıları (1985-1988))*, ASAM Yayınları Ankara.

ŞİMŞİR, Bilal N, (1993) Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları – 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

ŞİMŞİR, Bilal N, (1981) *Atatürk'ten Elçi Ruşen Eşref Ünaydın'a Yönerge*, (Türk – Arnavut İlişkileri Üzerine), Prof.Dr.Ahmet Şükrü Eşmer'e Armağan (Ayrı Basım), Ankara.

IV. Gazeteler

Son Posta, 12 Teşrinievvel 1931, Sayı:437.

Son Posta, 20 Teşrinievvel 1931, Sayı:445.

Ahmet Hilali, "Ekalliyetler Meselesi", *Akşam*, 27 Teşrinievvel 1931, No:4687.

Ahmet Hilali, "Ekalliyetler Meselesi", *Akşam*, 25 Teşrinievvel 1931, No:4685.

Necmettin Sadık, "Gazi Hazretlerinin Nutku", *Akşam*, 28 Teşrinievvel 1931, No:4688.

Akşam, 25 Teşrinievvel 1931, No:4685.

Zaman, 3 Kanunuevvel 1934, No:166 s.2.

Zaman, 7 Kanunuevvel 1934, No:170 s.2.

Resmi Gazete 23 Ekim 1934

Resmi Gazete 25 Ekim 1934.

